

structuurvisie 2030

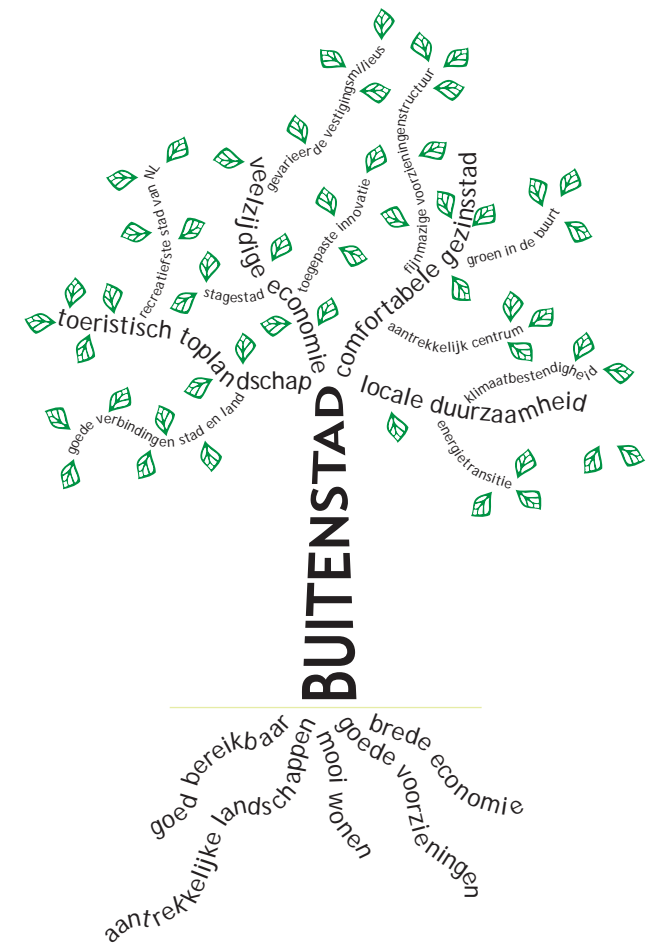
BUITENSTAD

apeldoorn biedt ruimte

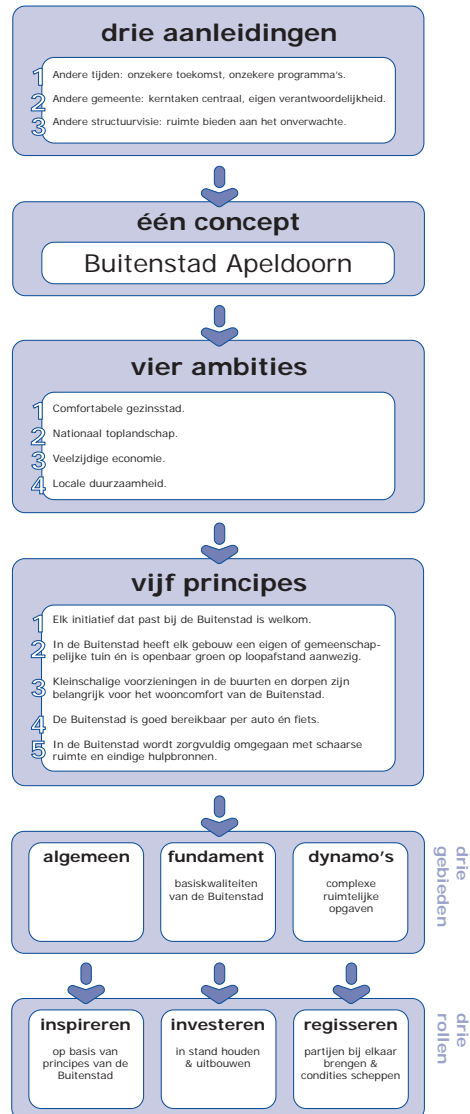
structuurvisie 2030

vastgesteld door de gemeenteraad op 30 mei 2013

SAMENVATTING

Voor u ligt de structuurvisie 'Apeldoorn biedt ruimte'. Een structuurvisie die zowel vernieuwend als vertrouwd aanvoelt. Vernieuwend, omdat nieuwe antwoorden nodig zijn voor de veranderingen die op dit moment in de samenleving spelen. Maar vertrouwd ook, omdat deze structuurvisie vooral de bestaande kwaliteiten van Apeldoorn centraal zet en hierop voortbordurt.

'Apeldoorn biedt ruimte' geeft een doorkijk tot 2030 en vervangt de structuurvisie voor het stedelijke gebied uit 2002 en de structuurvisie voor het landelijk gebied uit 1993. Daarmee ontstaat één structuurvisie voor Apeldoorn, voor zowel stad als land. Daarnaast kennen we nog structuurvisies voor een aantal dorpen en gebieden in de stad, zoals de binnenstad. Deze structuurvisies zijn vaak gedetailleerder van inhoud en blijven van kracht, voor zover ze niet strijdig zijn met de inhoud van deze nieuwe structuurvisie. Is dat wel het geval, dan gaat 'Apeldoorn biedt ruimte' voor. Dit geldt ook voor andere sectorale nota's.

Deze structuurvisie is opgesteld op de overgang naar een echt andere tijd. De onzekerheid over de toekomst is groot. Blijft Apeldoorn groeien of worden we kleiner? Herstelt de economie zich of houdt de crisis nog lang aan? Zijn er nog winkels nodig of doen we straks alles via internet? En hoe ontwikkelen de energieprijzen zich? De toekomst zal voor veel verrassingen zorgen, grote en kleine, aangename en onaangename. Hoe reageren we daarop?

Het is onze overtuiging dat dit in elk geval niet moet met een dichtgetimmerd plan. De kans is groot dat we Apeldoorn dan op slot zetten en initiatieven en initiatiefnemers afschrikken. Deze structuurvisie doet daarom juist het omgekeerde. Door zo veel mogelijk (beleids)ruimte te bieden aan het onvoorspelbare, krijgt Apeldoorn de ruimte zich te blijven ontwikkelen. We nodigen daarom iedereen uit die een bijdrage kan leveren aan de leefkwaliteit van huidige en toekomstige Apeldoorners.

Ruimte bieden is niet vrijblijvend. We bieden ruimte binnen kaders. Allereerst door voort te bouwen op de belangrijkste kwaliteiten van de gemeente. Kwaliteiten die voor Apeldoorners wellicht bijna gewoon zijn, maar die Apeldoorn wel maken tot wat het is. In 'Apeldoorn Buitenstad' komen ze samen. Het begrip Buitenstad maakt een einde aan discussies of Apeldoorn een stad is (of zou moeten zijn) of juist een groot dorp. Apeldoorn is beide en biedt de leefkwaliteit van beide. Net als op veel andere terreinen het beste van twee werelden wordt geboden:

- het beste van stad én landschap, doordat wonen, werken en voorzieningen in Apeldoorn sterk verweven zijn met een hoogwaardig landschap;
- het beste van modern én historisch, door grote variatie aan vooral naoorlogse, ruim opgezette wijken en buurten en de vele moderne architectuur. Maar Apeldoorn heeft ook cultuurhistorische rijkdom, met bekende iconen als Paleis het Loo en radio Kootwijk;
- het beste van een centrale ligging én wonen in de luwte, doordat het grote aanbod van centrumstedelijke en regionale voorzieningen samengaat met de rust, ruimte en veiligheid van overzichtelijke buurten en dorpen;
- het beste van bereikbaarheid én nabijheid, doordat een goede ontsluiting met andere stedelijke regio's samengaat met een ruim aanbod van dagelijkse voorzieningen om de hoek;
- het beste van een solide én vernieuwende economie, waarin een brede economische basis wordt gecombineerd met een sterk innovatief vermogen.

Dit alles typeert ook de Apeldoornse, die stedeling en dorpeling tegelijk is. Trots op de groene omgeving en betrokken. Met een grote zelfwerkzaamheid als het gaat om het klussen aan eigen woning en tuin.

6

De kwaliteiten van de Buitenstad vormen samen het fundament van de structuurvisie. Denk aan de Veluwe, de beken, sprengen en enken, de fijnmazige voorzieningenstructuur, het Weteringengebied, de spoor- en snelwegen en de parken & lanen. Zij maken Apeldoorn tot Buitenstad.

Het fundament van Apeldoorn koesteren we en willen we versterken. Want alleen daardoor houden we de leefkwaliteit op peil en blijven we aantrekkelijk voor bewoners, bezoekers en bedrijven. Beheer en vernieuwing van het fundament is de belangrijkste opgave van de structuurvisie. We stellen er hoge kwaliteitseisen aan en willen er zelf in blijven investeren. Want Apeldoorn wil niet alleen Buitenstad zijn, we willen het ook blijven! Het fundament van de Buitenstad komt aan bod in paragraaf 4.1.

Om Buitenstad te blijven, formuleren we in deze structuurvisie vier ambities (zie hoofdstuk 3). Het zijn vier 'eerlijke' ambities, die voortbouwen op wat Apeldoorn grotendeels al is en waar we sterk in zijn. Deze ambities staan centraal in alles wat we doen. Ze zijn samen te vatten onder de kopjes:

- comfortabele gezinstad;
- toeristisch toplandschap;
- veelzijdige economie;
- lokale duurzaamheid.

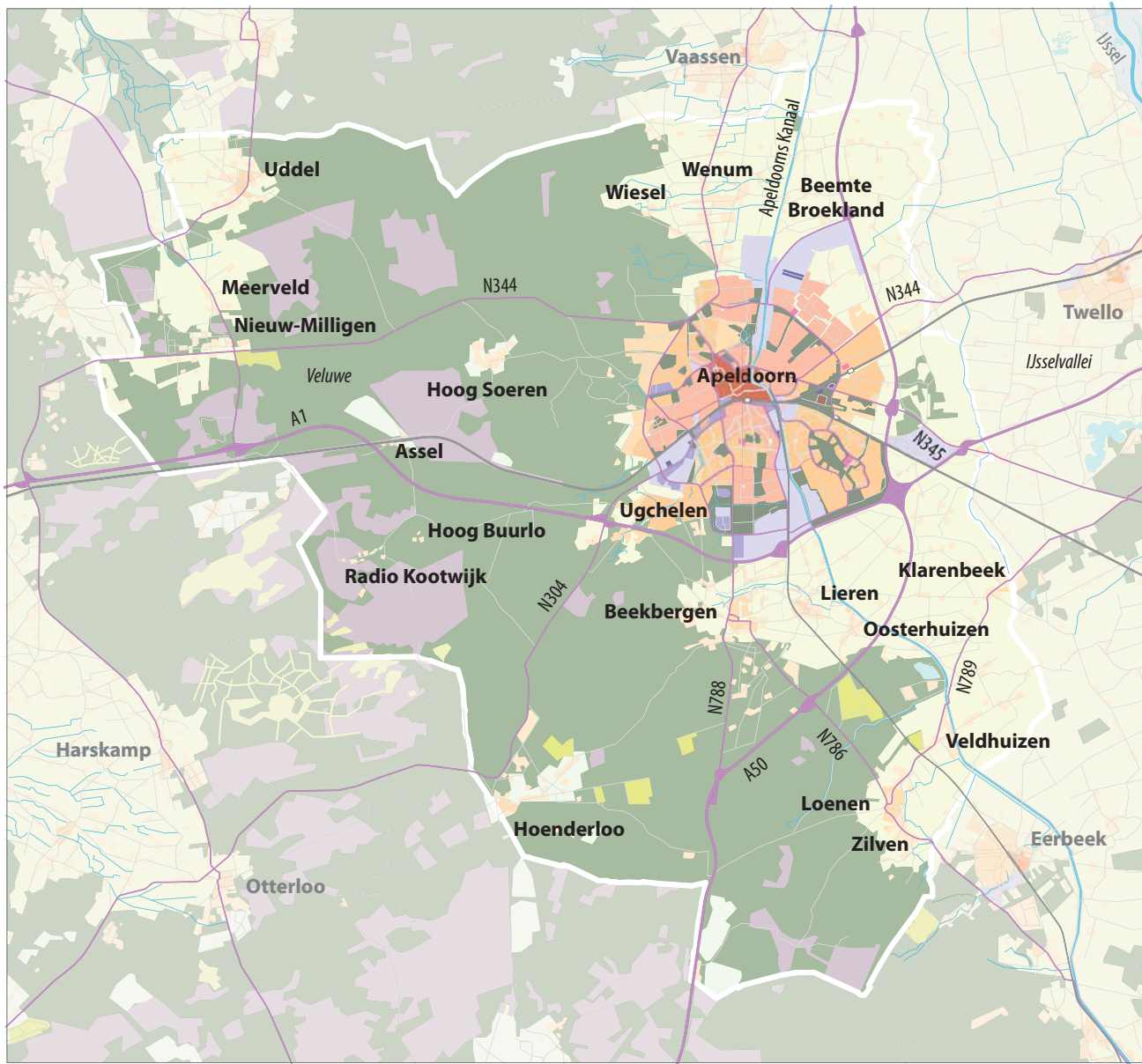
Aan deze ambities moeten we samen bouwen. Daarvoor hebben we andere partijen nodig. De ideeën die we er als gemeente nu over hebben, staan verbeeld op een viertal kanskaarten. Die hebben geen juridische status, maar vormen onze uitnodiging om met initiatiefnemers in gesprek te gaan. Wat wilt u, waar ziet u kansen? Kunnen we samen ambities dichterbij brengen? De kanskaarten staan in deel 2 van deze structuurvisie.

Deze structuurvisie is een uitnodiging. Een uitnodiging aan de samenleving om Apeldoorn mooier te maken. 'Apeldoorn biedt ruimte' staat voor ruimte bieden aan ideeën en initiatieven die passen bij de Buitenstad. Want wat de toekomst ook brengen zal, de overheid kan de samenleving niet alleen maken. Wij zullen daarbij faciliteren en ondersteunen. Buiten het fundament van de Buitenstad bieden we hiervoor veel handelingsvrijheid, bijvoorbeeld door flexibel te bestemmen. De bijdrage aan de Buitenstad die we vragen is verwoord in vijf simpele principes. Niet om aan te toetsen, maar om te inspireren. Zie hiervoor paragraaf 4.2.

Maar niet alles gaat vanzelf. In sommige delen van Apeldoorn spelen ingewikkelde vernieuwingsopgaven. Opgaven die belangrijk zijn voor Apeldoorn als geheel en waarbij we vaak een stapje harder moeten lopen om iets van de grond te krijgen. Om bijvoorbeeld partijen bij elkaar te krijgen, om plannen te ontwikkelen of om de benodigde investeringen bij elkaar te krijgen. In de structuurvisie worden die opgaven 'dynamo's' genoemd. Want ook dynamo's moet je eerst in beweging krijgen, voordat ze energie gaan opleveren. Het centrumgebied van Apeldoorn, de centrale delen van de Kanaalzone en kleinschalige herstructurering van wijken, buurten en dorpen zijn voorbeelden. Zie hiervoor paragraaf 4.3. Als gemeente nemen we in de dynamo's de regierol op ons. In de dynamo's ligt ook programmatisch onze hoogste prioriteit. De verdere invulling ervan zullen we samen met initiatiefnemers bepalen.

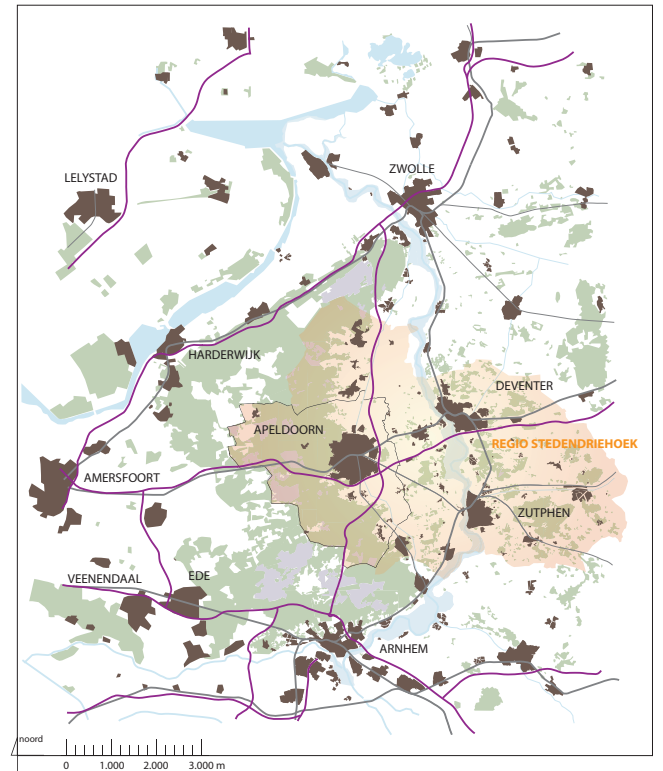
Tot slot de uitvoering. In deze structuurvisie staat inspireren en uitnodigen van anderen centraal. Maar Apeldoorn investeert natuurlijk zelf ook. Investeringen in het fundament van de Buitenstad dragen bij aan het versterken van de marktwaarde van Apeldoorn. Daarvoor vragen we ook iets terug. Daarover gaat paragraaf 5.2. Sommige bijdragen zijn verplicht, andere vrijwillig. Maar het gaat ons er om dat de vrijwillige bijdragen (Wro 6.24.1.a) in de pas lopen met wat de markt kan dragen. Daarom worden deze bedragen regelmatig geactualiseerd, net als het bijbehorende investeringsprogramma.

Aan deze structuurvisie hebben velen bijgedragen. Niet alleen veel verschillende disciplines binnen de gemeente, maar ook veel partijen van 'buiten'. De meeste hebben dat zonder enige vergoeding gedaan. Dat zegt iets over hun grote betrokkenheid bij Apeldoorn en bij deze structuurvisie. Daarvoor zijn we iedereen zeer dankbaar. Het sterkt ons in de gedachte dat we samen met anderen Apeldoorn Buitenstad mooier en beter maken!

namenkaart

- Apeldoorns Kanaal** infrastructuur
- Veluwe** gebieden
- Apeldoorn** kernen en buurtschappen binnen de gemeente
- Vaassen** kernen buiten de gemeente

INHOUD

SAMENVATTING	5
---------------------	---

deel 1: visie

1. STRUCTUURVISIE

1.1 Andere tijden	13
1.2 Andere gemeente	14
1.3 Andere structuurvisie	15

2. APELDOORN

2.1 Het beste van twee werelden	19
2.2 Stad én landschap	21
2.3 Modern én historisch	21
2.4 Centraal én in de luwte	23
2.5 Bereikbaar én nabij	24
2.6 Solide én vernieuwend	25

3. AMBITIES

3.1 Buitenstad Apeldoorn	27
3.2 Comfortabele gezinstad	27
3.3 Toeristisch toplandschap	29
3.4 Veelzijdige economie	30
3.5 Locale duurzaamheid	31

9

4. BUITENSTAD

4.1 Fundament van de buitenstad	35
4.2 Principes voor ontwikkeling	39
4.3 Dynamo's voor vernieuwing	41

5. STRATEGIE

5.1 Inzet op maat	47
5.2 Kostenverhaal	48
5.3 De weg naar succes	50

deel 2: uitvoering

I. KANSKAARTEN 1.0	53
II. UITVOERINGSPROGRAMMA 1.0	59

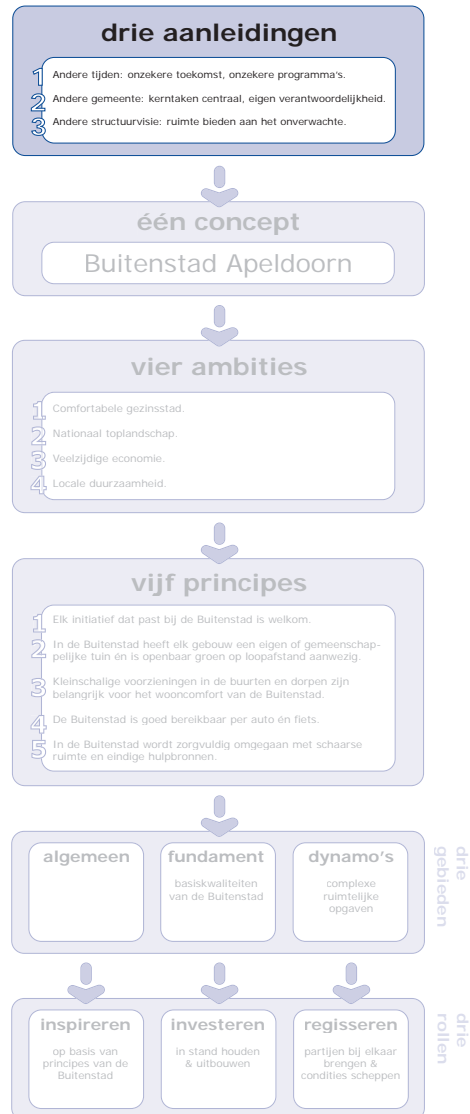
bijlagen

A. proces	63
B. literatuurlijst	65

deel 1: visie

1. STRUCTUURVISIE

1.1 Andere tijden

de grote groei voorbij

Vele jaren lang heeft de ontwikkeling van Apeldoorn in het teken gestaan van (grote) groei. Groei van de bevolking, groei van de woningvoorraad, groei van het aantal arbeidsplaatsen en groei van de mobiliteit. Volgens alle toekomstverkenningen zijn die tijden van grote groei nu wel zo'n beetje voorbij. Nederland en dus ook Apeldoorn staan aan de vooravond van andere tijden. Als er de komende decennia al sprake is van groei, dan zal deze beduidend lager uitvallen dan we gewend zijn. Volgens sommige verkenningen kan op de lange termijn zelfs sprake zijn van krimp.

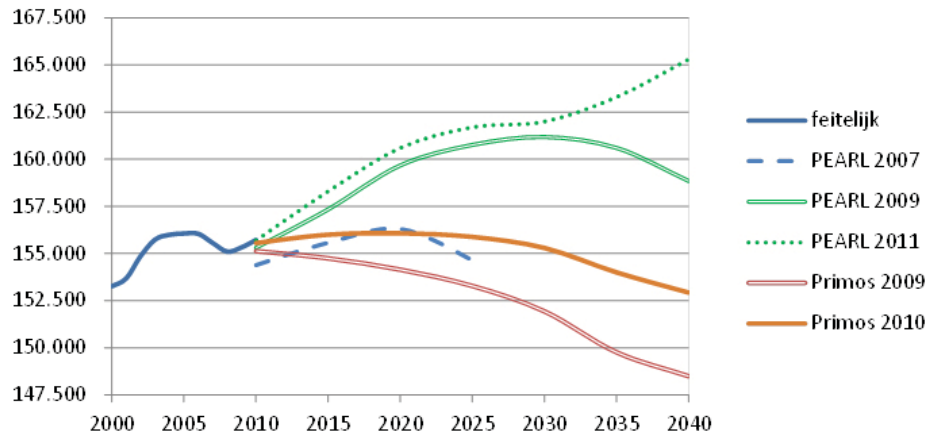
ruimere bandbreedten

Wat dit precies betekent voor de toekomst weten we niet, want de onzekerheid is groot. Het klimaat verandert, zonder dat we precies weten hoe snel en hoe ver dat gaat. Ook ons economische systeem lijkt op de drempel van een fundamentele verschuiving te staan. Grondstoffen worden schaars en daardoor duur en op termijn zullen nieuwe bronnen van energie nodig zijn. De verwachtingen ten aanzien van economische groei lopen behoorlijk uiteen. En dat geldt (mede daardoor) ook voor de bevolkingscijfers. Het meest onzeker is het Planbureau voor de Leefomgeving over de gebieden die direct rondom de Randstad liggen. Ook over Apeldoorn en de Stedendriehoek dus. Hier kan de bevolkingsontwikkeling in de periode tot 2020 uitkomen op zowel stabilisatie als krimp. En voor de periode daarna op zowel groei als stabilisatie. Het aantal huishoudens neemt tot 2020 waarschijnlijk nog toe, maar kan daarna stabiliseren en na 2030 zelfs krimpen. Voor het aantal arbeidsplaatsen geldt hetzelfde. De verwachtingen hiervoor bewegen zich tussen stabilisatie en krimp. En datzelfde geldt voor mobiliteit.

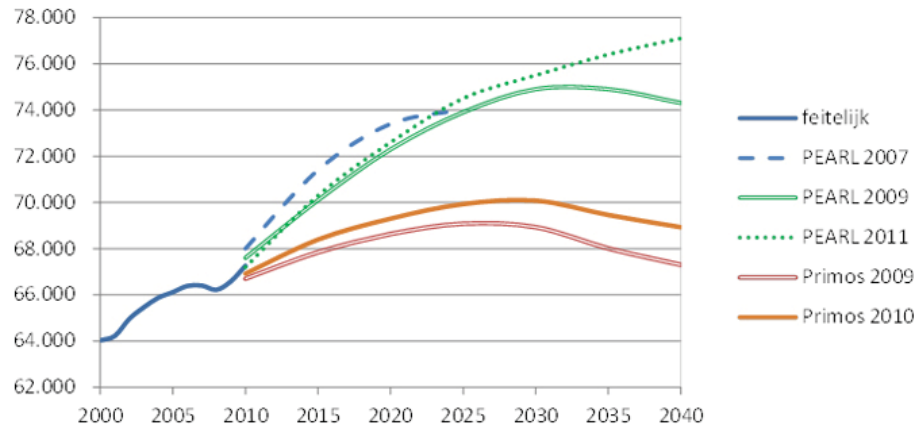
grotere onzekerheden

Al met al zeer veel onzekerheden. Duidelijk is dat we rekening moeten houden met minder groei en veel ruimere bandbreedten. Dat wordt ook bevestigd door de analyses die het onderzoeksbureau Rigo voor Apeldoorn heeft uitgevoerd. Ze hebben gebruik gemaakt van de twee belangrijkste prognoses op het gebied van bevolkingsontwikkeling: Pearl (CBS) en Primos (ABF). Beide prognoses laten voor de langere termijn een dalende groeiverwachting voor Apeldoorn zien (zie de grafiekjes op de volgende bladzijde). De omvang daarvan loopt echter behoorlijk uiteen. Opeenvolgende prognoses laten bovendien zien, dat de uitkomsten in korte tijd flink kunnen verschuiven. Zo vertoont Pearl 2011 ineens weer blijvende groei. Prognoses zijn dan ook steeds minder geschikt om de ruimtebehoefte voor langere tijd vast te leggen.

ontwikkeling van het aantal inwoners in Apeldoorn, feitelijk en verwacht

ontwikkeling van het aantal huishoudens in Apeldoorn, feitelijk en verwacht

Bron: Rigo (2011)

structuurvisie

Een andere tijd vraagt om een andere strategie. Daarvoor dient deze structuurvisie. De inzet is om de bijzondere Apeldoornse leefkwaliteit op z'n hoge niveau te houden. Daarmee zijn op de eerste plaats de huidige inwoners en bedrijven gediend, maar het maakt Apeldoorn ook aantrekkelijk voor anderen. Vandaar dat in deze structuurvisie de focus ligt op die bijzondere kwaliteiten. Kwaliteiten die Apeldoorn tot Apeldoorn maken.

Met deze structuurvisie willen we inspelen op andere tijden. Dat betekent ook een ander type structuurvisie. Zo bevat deze structuurvisie geen exact programma en wordt ook niet elke vierkante meter van Apeldoorn ingekleurd. In paragraaf 1.3 gaan we hier verder op in.

1.2 Andere gemeente

uitnodigen

Een structuurvisie is bij uitstek geschikt om onze ambities op het gebied van de ruimtelijke ontwikkeling voor de lange termijn op papier te zetten. Maar dat wil nog niet zeggen dat we al die ambities ook zelf kunnen of willen realiseren. Daarvoor is partnerschap nodig. We zetten erop in de ambities uit deze structuurvisie samen met anderen te realiseren. Daarvoor nodigen we iedereen uit die een bijdrage aan de kwaliteit en ontwikkeling van Apeldoorn wil leveren.

ruimte bieden

Als je uitnodigt moet je ook ruimte bieden aan de opvattingen en inzichten van anderen. Helderheid over wat wij als gemeente belangrijk vinden, gaat daarom samen met het uitgangspunt dat de beste kwaliteit ontstaat in de wisselwerking tussen partijen. Dat kunnen (samenwerkende) inwoners zijn, maatschappelijke organisaties en/of marktpartijen. Partijen die zich willen binden aan Apeldoorn. We bieden ruimte, maar doen tegelijkertijd een beroep op de maatschappelijke verantwoordelijkheid van partijen als het gaat om een bijdrage aan de kwaliteit van Apeldoorn. Het gesprek hierover gaan we open in, zonder dat wij van tevoren de oplossing al vastgelegd hebben. Dat vraagt vertrouwen.

inspireren

Natuurlijk hebben wij ook doelen en ideeën voor Apeldoorn. Die zullen we vooral inbrengen als inspiratie voor kwaliteit. Door duidelijk te zijn over onze eigen inspiratiebron: de (gebieds)eigen kwaliteiten van Apeldoorn. Samen met de bestaande wet en regelgeving is dat ons vertrekpunt voor samenwerking met initiatiefnemers. Binnen de bestaande wet en regelgeving verschuiven we de focus van "wat mogen we" naar "wat willen en wat kunnen we".

1.3 Andere structuurvisie

voldoende ontwikkelingsruimte

Volgens het Rigo beweegt de groei van het aantal huishoudens in Apeldoorn zich tot 2020 tussen 2.900 en 4.900. Dat betekent ongeveer een halvering van de uitkomsten van eerdere prognoses. Daarmee beschikken we zelfs bij de maximale prognose nog tot zeker 2030 over voldoende ontwikkelingsruimte. Nieuwe locaties worden in deze structuurvisie daarom niet aangewezen. Wel geven we aan waar onze belangrijkste prioriteiten liggen.

accent op bestaande stad en dorpen

De verwachte toename van het aantal huishoudens wordt vooral veroorzaakt door vergrijzing en individualisering. We worden steeds ouder en wonen gemiddeld met steeds minder mensen in een huis. Dit heeft vooral effecten op de bestaande stad. Aanpassingen aan de bestaande voorraad worden belangrijker, bijvoorbeeld om woningen levensloopbestendig te maken of energiezuiniger. Ook omdat het aantal toe te voegen woningen op nieuwbouwlocaties terugloopt, neemt het accent op de bestaande stad en dorpen toe.

Ook voor werklocaties met kantoren, bedrijfsruimte of winkels geldt dat het aanbod aan locaties voor lange tijd voldoende is. Wellicht zelfs tot na 2030. Investeringsimpulsen op nieuwe locaties blijven nog nodig, maar het accent zal verschuiven naar hergebruik van vrijkomende ruimte op bedrijventerreinen en op hergebruik van kantoorpanden. Dit betekent dat ook voor economische functies een accent op de bestaande stad en dorpen ontstaat.

naar vraaggestuurd ontwikkelen

We zijn eraan gewend geraakt om in grote aantallen het aanbod aan woningen, hectaren bedrijventerreinen en vierkante meters kantoren te plannen, vaak jaren vooruit. Nu de ruimtevraag langzaam afneemt en er veel onzekerheid is over de toekomstige vraag, worden de risico's van deze benadering te groot. Marktpartijen zullen minder bereid zijn om ver vooruit te investeren. Om de risico's te beheersen, zullen zij de afzet zo veel mogelijk gegarandeerd willen zien. Ruimtelijke ontwikkeling wordt niet langer aangestuurd door het creëren van aanbod, maar door de afzetbare vraag naar ruimte. Terughoudendheid van marktpartijen leidt tot meer kleinschalig initiatief en particulier opdrachtgeverschap.

In plaats van programma's voor de lange termijn vast te leggen, is de opgave meer vraaggestuurd te ontwikkelen. De gemeente moet daarbij in staat zijn om flexibel in te spelen op een niet goed te voorspellen vraag. Risicobeheersing en meer particulier opdrachtgeverschap maken bovendien dat de schaal van ontwikkelingen kleiner zal worden.

kernkwaliteiten centraal

Al deze ontwikkelingen maken het weinig zinvol een structuurvisie op te stellen die als het ware elke vierkante meter van Apeldoorn precies inkleurt. Dat maakt deze structuurvisie anders dan we gewend zijn. U treft bijvoorbeeld ook geen programma aan. Geen lijstje met aantallen woningen en vierkante meters bedrijventerrein die de komende twee decennia gebouwd gaan worden. We weten immers niet hoe groot dat programma zal zijn en waar zo'n programma precies terecht moet komen. Wat we wèl weten is dat het huidige aanbod aan locaties voldoende is om de komende 20 jaar te voorzien in de behoefte. Zowel bij de bovengrens als bij de ondergrens van de beschikbare ramingen. Dat geldt voor woningen, voor bedrijventerreinen en voor kantoren.

Deze structuurvisie pakt het daarom anders aan. De kernkwaliteiten van Apeldoorn staan centraal. Kwaliteiten die altijd belangrijk zijn. Nu, over 20 jaar en hoogstwaarschijnlijk ook nog over 100 jaar. Die kwaliteiten mogen simpelweg niet verloren gaan en worden bij voorkeur verder versterkt. De inspanningen van de gemeente zijn vooral op deze kwaliteiten geconcentreerd.

invulling globaal

Gezien de gekozen uitgangspunten is deze structuurvisie voor wat betreft de invulling van toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen betrekkelijk globaal. Er wordt veel ruimte gelaten voor (nog) onbekende ruimtevragen die kunnen bijdragen aan de kwaliteiten van Apeldoorn en voor het leveren van maatwerk op locatieniveau.

De gemeente Apeldoorn heeft echter wel degelijk ideeën over mogelijke toekomstige ontwikkelingen. Deze staan verbeeld op een viertal kanskaarten. Die kanskaarten hebben geen juridische status, maar vormen onze uitnodiging, of zo u wilt een eerste voorzet, om met initiatiefnemers in gesprek te gaan.

status en reikwijdte

De wettelijke basis van deze structuurvisie is neergelegd in artikel 2.1. van de Wet op de ruimtelijke ordening. Iedere gemeente is verplicht om de hoofdlijnen van de voorgenomen ruimtelijke ontwikkeling te schetsen en de manier waarop men hier uitvoering aan wil geven. Deze structuurvisie doet beide. Na vaststelling door de gemeenteraad vormt de structuurvisie de basis voor bestemmingsplannen en beeldkwaliteitsplannen. Daarin zal de concrete vertaling plaatsvinden.

Bij het opstellen van de structuurvisie is gebruik gemaakt van de kennis en expertise van veel betrokken Apeldoorners en expertise van buiten. De ontwerp structuurvisie is daarnaast ook ter visie gelegd, zodat iedereen zijn of haar zienswijze heeft kunnen indienen. Ook afstemming met buurgemeenten, provincie en regio heeft verschillende malen plaatsgevonden.

Deze structuurvisie heeft geen MER-procedure doorlopen. Er worden volgens ons geen nieuwe locaties aangewezen of direct nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen toegestaan die een dergelijke rapportage nodig maken. Ook is er niet voor gekozen alvast vooruit te lopen op de nieuwe wetgeving waarin het instrument structuurvisie verandert in een omgevingsvisie. De invoering hiervan is nog te onzeker.

16

Deze structuurvisie geeft een doorkijk tot 2030 en vervangt de structuurvisie voor het stedelijke gebied uit 2002 en de structuurvisie voor het landelijk gebied uit 1993. Daarmee ontstaat één structuurvisie voor Apeldoorn, voor zowel stad als land. Daarnaast kennen we nog structuurvisies voor een aantal dorpen en gebieden in de stad, zoals de binnenstad. Deze structuurvisies zijn vaak gedetailleerder van inhoud en blijven van kracht, voor zover ze niet strijdig zijn met de inhoud van deze nieuwe structuurvisie. Is dat wel het geval, dan gaat 'Apeldoorn biedt ruimte' voor. Hetzelfde geldt voor de regionale structuurvisies die zijn vastgesteld en voor sectorale nota's, zoals de verkeersvisie.

Deze structuurvisie geeft ook richting aan onze inzet binnen de regio Stedendriehoek voor de komende tijd en de Apeldoornse inbreng in ruimtelijke plannen van de provincie Gelderland.

1913

SCHOENENMAGAZIJN

BLOM
SCHOENEN
WIT LEERWAREN

Helioform

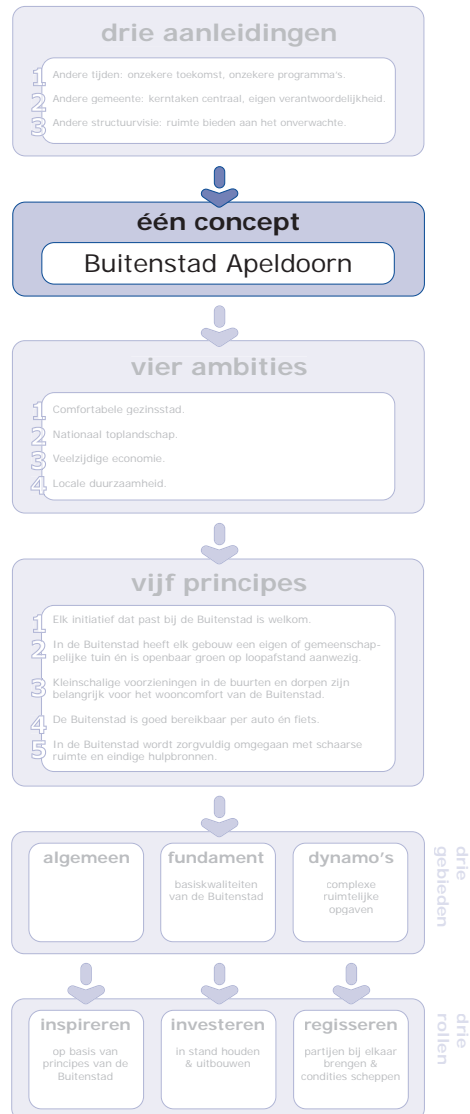
70

De
Leuk

2. APELDOORN

2.1 Het beste van twee werelden

stedelijke kwaliteiten

Met ruim 157.000 inwoners is Apeldoorn de elfde gemeente van Nederland en de grootste gemeente in de regio Stedendriehoek. Via de A1 en per spoor is de stad goed verbonden met Twente, de Randstad en het Oost-Europese achterland. En via de A50 eveneens met de regio's Zwolle/Kampen en Arnhem/Nijmegen. In economisch opzicht behoort de Stedendriehoek tot de zogenoemde BOOM-regio's (bureau Louter). Dat zijn goed ontsloten regio's, op enige afstand van de Randstad, die beschikken over een eigen brede en robuuste economie. De economie van de Stedendriehoek - en daarmee ook die van Apeldoorn - past in dat beeld. De Apeldoornse economie biedt werkgelegenheid aan inwoners van de Stedendriehoek, de Veluwe, de regio Arnhem/Nijmegen en Oost-Nederland.

landschappelijke kwaliteiten

Het westelijke deel van de gemeente Apeldoorn ligt op de hoge stuwwal van de Veluwe, het oostelijke in de natte laagte van de IJsselvallei. De stad en de meeste dorpen liggen onderaan de helling van de stuwwal in het gevarieerde overgangsgedebied tussen de twee landschappen. Vanwege de aantrekkelijke omgeving en de goede ontsluiting zijn de Apeldoornse woongebieden al tientallen jaren erg in trek bij gezinnen uit de Randstad. Apeldoorn wordt daarom gerekend tot het zogenaamde 'Mid-size Utopia' (bureau Zandbelt en Van den Berg). Mid-size Utopia bestaat uit de kring van stedelijke regio's rondom de Randstad, die het in economisch opzicht en qua groei van de bevolking goed doen. Met het toenemen van de mobiliteit zijn deze regio's uitgegroeid doordat ze het hoogste woonideaal van de Nederlander in huis hebben: de voordelen van wonen in een stad gecombineerd met de kwaliteiten van leven in een buitengebied.

onderscheidend

Apeldoorn onderscheidt zich duidelijk van andere steden in Mid-size Utopia. Bijvoorbeeld doordat het zowel dorpse als hoogstedelijke kenmerken heeft, met zowel moderne als historische kenmerken. Maar ook doordat Apeldoorn een veelzijdige en solide economie koppelt aan een relatief groot innovatief vermogen. En natuurlijk doordat het ligt in het meest aantrekkelijke landschap van Nederland.

De kracht van Apeldoorn ligt in combinaties van kwaliteiten, die telkens het beste van twee werelden in zich weten te verenigen.

- Veluwe**
grootschalig bos- en heidegebied
- overgang naar de IJsselvallei**
kleinschalig en gevarieerd landschap
- dorpen & buurtschappen**
kleinschalig en divers
verweving met landschap
- kern Apeldoorn**
kleinschalige buurten in grote wijken
veel groen in de stad

*dorpse en landschappelijke identiteiten
(gebaseerd op het Landschapskookboek Apeldoorn)*

2.2 Stad én landschap

gezinsstad

Apeldoorn kent eigenlijk al sinds de opkomst van de industrie flinke vestigingsoverschotten. Tot aan de tweede wereldoorlog was dat vooral om werkredenen. Daarna kwamen daar ook woonredenen bij en nam de groei van Apeldoorn pas echt een grote vlucht. Tot aan de jaren tachtig van de vorige eeuw kende de gemeente vestigingsoverschotten van 1.000 tot soms 1.500 personen per jaar en geboorteoverschotten van 500 tot 1.000 personen per jaar. In die periode was Apeldoorn jarenlang de snelst groeiende gemeente van Nederland. In de jaren tachtig en daarna namen de vestigingsoverschotten af naar enkele honderden per jaar, met soms zelfs een vertrekoverschot.

De huishoudens in Apeldoorn zijn gemiddeld iets groter dan in de rest van Nederland. Niet in de laatste plaats omdat Apeldoorn onder gezinnen met kinderen populair is. De bevolking is gemiddeld iets ouder dan het Nederlandse gemiddelde, onder andere omdat Apeldoorn vooral in de eerste tientallen jaren na de tweede wereldoorlog zo snel is gegroeid. Bovendien verlaten nogal wat jongeren na de middelbare school de gemeente om elders hoger onderwijs te volgen.

het beste landschap

Apeldoorn behoort tot de ruimst opgezette steden van Nederland. Aanzienlijk ruimer dan andere middelgrote steden als Arnhem, Enschede en Deventer. En Apeldoorn ligt in een aantal unieke landschappen. Met ruim een acht als rapportcijfer is de Veluwe het meest gewaardeerde landschap van Nederland. Het gebied kent al een zeer lange bewoningsgeschiedenis en telt mede daardoor ook de meeste archeologische vindplaatsen van Nederland. Naar het oosten toe gaat het grotendeels beboste landschap van de Veluwe over in het de meer open agrarische productielandschap van de IJsselvallei en in het zuiden in een landgoederenzone, waarvan landgoed Woudhuis een uitloper is.

Op de overgang van Veluwe en IJsselvallei ligt een afwisselend landschap, dat wordt gedragen door met Veluwewater gevoede beken en sprengen. De beken ontspringen enigszins verborgen in de Veluwe bossen en stromen in de richting van de IJsselvallei. Daar maken ze deel uit van een eeuwenoud kleinschalig landschap van agrarische grond op enken en in kampen, omzoomd door houtsingels, bosjes en nederzettingen. De sprengen werden vanaf de middeleeuwen gegraven om de vele papiermolens en later de wasserijen van schoon water te voorzien. In het noorden monden de beken en sprengen uit in de Grift, in het zuiden voeden ze het Apeldoorns Kanaal. Dit stelsel van beken, sprengen en kanaal is volstrekt uniek voor Nederland.

2.3 Modern én historisch

ruim opgezette 'new town'

Apeldoorn is pas echt gaan groeien ná de Tweede Wereldoorlog. Woningnood was toen 'volksvijand nummer één'. De woningproductie nam in die tijd industriële proporties aan. Aanvankelijk bouwde Apeldoorn daarbij voort op de weg die al voor de oorlog was ingeslagen. De wijken Orden en Zuid werden uitgebreid op de toen gebruikelijke manier van strokenstedenbouw, met achtereenvolgens hoogbouw, halve hoogbouw en rijtjeshuizen. Ook vestigden zich grote bedrijven als Fiat, Zwitsal, Refeda, Werklust en Philips in Apeldoorn.

Met het vol raken van Orden en Zuid werd met Zevenhuizen aan het einde van de jaren '60 de sprong over het kanaal gemaakt. De opzet van de wijk is grootschalig. Veel hoogbouw van tien verdiepingen (of meer) wordt in een ruime groene setting afgewisseld met laagbouw met platte daken. Mede onder invloed van het landelijke spreidingsbeleid (Apeldoorn moest de Schrijftafel van Nederland worden) vestigden zich in die periode bedrijven als het Rijkscomputercentrum (nu Getronics), Kadaster en de Rijksbelastingdienst. Na de voltooiing van de A1 (1972) en de A50 (1977) neemt de economische groei van Apeldoorn een nog verdere vlucht. In de jaren '70 en '80 ontstond ook de grootste woonwijk van Apeldoorn: De Maten. Laagbouw, besloten hofjes en gevarieerde bouwvormen in het groen overheersen er in de toenmalige zoektocht naar een reactie op de grootschaligheid van de jaren ervoor.

Vanaf het einde van de jaren '80 werd aan de noordoostzijde van de stad de aansluiting met Zevenhuizen gezocht: Welgelegen, Osseveld West en Woudhuis. Woudhuis is opgezet rondom het Kasteel. Daaromheen liggen buurten die weer op andere pseudo-historische verwijzingen zijn gebaseerd. Aan de noordzijde van de spoorlijn ligt Osseveld Oost, dat is opgezet rondom zeven (romantische) tuinen. Transformatie van de Kanaalzone heeft in het eerste decennium van deze eeuw opvallend hoogstedelijke woonmilieus aan het centrumgebied toegevoegd. Maar nog steeds in een voor Apeldoorn kenmerkende groene setting.

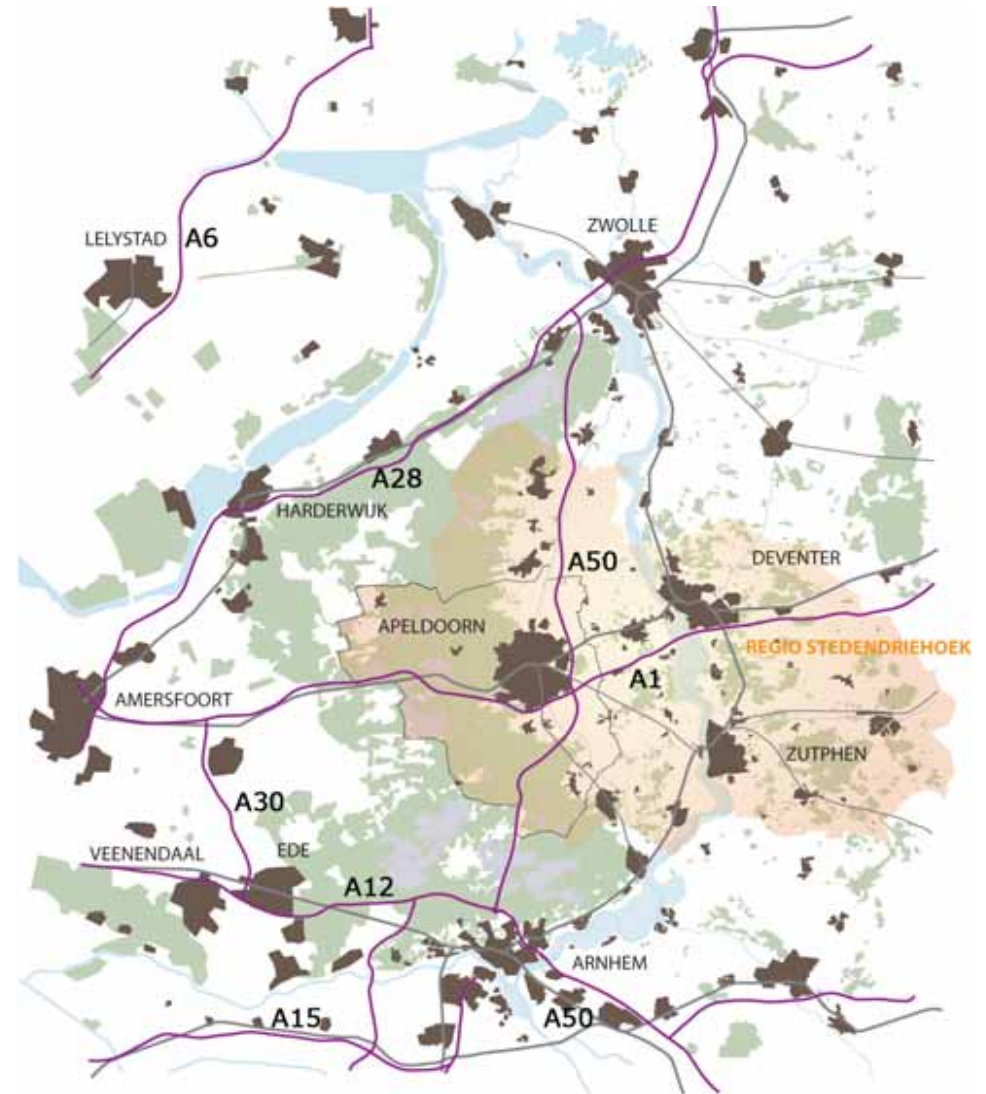
Met ongeveer 75% van de gebouwen van ná de Tweede Wereldoorlog mag je Apeldoorn met recht een New Town noemen. Een moderne stad dus met een grote variatie aan ruim opgezette wijken en buurten. Ze zijn zonder uitzondering met veel toewijding ontwikkeld op basis van alle moderne stedenbouwkundige scholen. En ze zijn bijzonder vanwege de grote wijkparken en vele plantsoenen.

cultuurhistorische rijkdom

Maar Apeldoorn beschikt over meer culturele rijkdom, die vaak ook nog verder terug gaat. En dan gaat het niet alleen om bekende cultuurhistorische iconen als Paleis het Loo en radio Kootwijk. Zo woonden er al in de steentijd mensen op de Veluwe. De vele grafheuvels in het bos en op de hei getuigen daarvan. Ook bestond er in de vroege middeleeuwen op het Apeldoornse deel van de Veluwe een bloeiende ijzerindustrie. Eeuwenoude agrarische nederzettingen zoals Meerveld, Hoog Buurlo, Wiesel en Beekbergen-Lieren hebben waardevolle landschappen met oude akkers, enkwallen, boerderijen, schaapskooien en hakhoutpercelen nagelaten. In zo'n gebied waan je je soms in het landschap van vijfhonderd jaar geleden. Het water dat van de Veluwe stroomde, zorgde aan de randen van die oude nederzettingen voor de eerste industrie: watermolens. Vooral in de zeventiende eeuw werden er veel gebouwd, gevoed door nieuw gegraven en gekanaliseerde sprengbeken, ten behoeve van de groeiende papierindustrie. Nog altijd is die bedrijfstak belangrijk in de gemeente.

De Oranjes hebben hun stempel op de gemeente gedrukt sinds de aankoop van buitenplaats Het Loo in de zeventiende eeuw. De aantrekkingskracht van het vorstenhuis zorgde er in de negentiende eeuw voor dat Apeldoorn zich veel sneller ontwikkelde dan de andere dorpen in de omgeving. In de aanleg van het Kanaal en de spoorweg speelde de koning ook een rol. Beide zijn nog altijd erg belangrijk voor de stedenbouwkundige en landschappelijke structuur van de gemeente. Met de VSM wordt de spoorlijn bovendien recreatief benut. In de schaduw van Het Loo ontstonden ook andere buitenplaatsen, die zich later soms doorontwikkelde tot woonbuurten. Zo ontstond de chique villa-buurt De Parken op het voormalige Landgoed de Pasch. In de vroege twintigste eeuw begon de stad echt hard te groeien. De Dorpsstraat werd Hoofdstraat, omzoomd door vele luxe winkels. Vooral de Jugendstil is er buitengewoon goed vertegenwoordigd. Betere verbindingen, toenemende vrije tijd en de behoefte aan gezonde buitenlucht betekenden dat zich steeds meer recreatie- en zorginstellingen vestigden in de dorpen en in het buitengebied, vaak in bijzondere gebouwen.

En uiteraard telt de gemeente een flink aantal moderne iconen. Radio Kootwijk is een van de vroegste voorbeelden, maar ook het Zwitsal-terrein, het Centraal Beheer-gebouw, het voormalige TNO-complex en latere ontwikkelingen als het Walter Bosch-complex, de Kanaaloevers en het CODA-museum zijn daar goede voorbeelden van.

verstedelijking & infrastructuur

2.4 Centraal én in de luwte

regionaal centrum

Apeldoorn is de grootste gemeente op de Veluwe en in de Stedendriehoek. De stad telt een uitgebreid pakket aan regionale voorzieningen en net buiten het centrum vormt sportcentrum Omnisport zelfs een voorziening van internationaal niveau. De Gelre Ziekenhuizen bieden een regionaal centrum voor gezondheidszorg. Verreweg het grootste aanbod aan stedelijke voorzieningen ligt in het centrum. Dat geldt zowel voor de horeca, als voor winkels en cultuur.

Het aanbod aan winkels in het centrum ligt ongeveer op een niveau dat verwacht mag worden van een stad met bijna 158.000 inwoners. De variatie is groot. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) staat het centrum van Apeldoorn wat variatie betreft zelfs in de nationale top vijf. Bezoekers waarderen vooral de breedte van het aanbod en de kwaliteit van de winkels.

Het winkelaanbod in volumineuze artikelen bestaat voor ongeveer de helft uit vier grote concentraties en voor de andere helft uit over de stad verspreide winkels. De grootste concentratie is Woonboulevard 't Rietveld. In aansluiting daarop is bij sportcentrum Omnisport de cluster Voorwaarts in ontwikkeling.

Het aanbod aan culturele voorzieningen past eveneens bij de omvang van de stad. Schouwburg Orpheus is een van de meest veelzijdige podia in het oosten van het land. Daarnaast telt Apeldoorn de theaters Gigant! en Markant en sinds kort een grote bioscoop. In het centrum bevindt zich het Cultuurkwartier, met het ACEC-gebouw als motor voor vernieuwing en uitbreiding van de cultuurproductie. Ongeveer 60% van de Apeldoorners is tevreden tot zeer tevreden over het aanbod aan culturele voorzieningen.

dorpse leefmilieus

De aanwezigheid van een goed aanbod aan stedelijke voorzieningen wordt in Apeldoorn gecombineerd met leefmilieus van een bijna dorpse kwaliteit. Zo telt de stad slechts drie buurten met meer dan 6.000 inwoners. In de meeste buurten ligt het aantal inwoners tussen de 2.500 en 5.500. De ruimtelijke en cultuurhistorische identiteit van de buurten is sterk verbonden met de stedenbouwkundige voorkeuren van de tijd waarin ze zijn ontstaan en de relatie met omwonenden wordt in alle buurten hoog gewaardeerd. Apeldoorn is ook een stad waar de mensen elkaar nog groeten, of het nou bekenden of onbekenden zijn. En in vrijwel alle buurten vindt meer dan 90% van de inwoners

dat ze er (zeer) prettig wonen. Uit de bovenmatige aanwezigheid van doe-het-zelf winkels en tuincentra (tot 50% meer dan in andere steden) kan bovendien worden afgeleid dat de Apeldoorners zeer toewijd is aan zijn eigen huis en tuin. Problemen door overlast, verloedering en onveiligheid komen aanzienlijk minder voor dan in vergelijkbare steden. Dat geldt ook voor overlast door drugs, drank en geweldsmisdrijven.

gevarieerde dorpen

Nauw verbonden met de verschillende landschappen, kent Apeldoorn een hele reeks dorpen en buurtschappen, met een sterke eigen identiteit. Op de Veluwe vormden Hoog Buurlo en Uddel al lang geleden agrarische nederzettingen. In Uddel is de overgang van het oude kampenlandschap naar de strakke moderne heideontginningen zeer markant. Hoenderloo ontstond wat later, met de heideontginningen en bebossingen uit de 19de eeuw. In diezelfde periode werd het dorp ontdekt als gezonde leefomgeving. Hoenderloo bestaat uit een dorpskern, een agrarisch woonlandschap en een landgoedachtig institutenmilieu. Hoog Soeren werd aan het einde van de negentiende eeuw ontdekt als aantrekkelijk verblijfslandschap. Hotels en een hele reeks villa's liggen op de overgang van omsloten open ruimten en dichte bebossing. Het modernistische gebouw van Radio Kootwijk en de militaire enclave Nieuw-Milligen dateren uit de eerste decennia van de vorige eeuw.

Verbetering van het wegennet en vooral de aanleg van de spoorlijn naar Dieren (met station Beekbergen in Lieren) leidden in tweede helft van de negentiende eeuw al snel tot de ontdekking van Beekbergen als woondorp. Ook vestigden zich 'instituten' in de bosrijke omgeving en werd Beekbergen ontdekt als toeristisch oord. Beekbergen ontwikkelde zich van agrarisch lintdorp naar een 'burgerdorp' met een compacte kern. De ontwikkeling van Lieren is sterk met die van Beekbergen verweven. Het ontstond net als Beekbergen op de hogere gronden als een losse verzameling boerderijen en enken. Na de opening van het station (1871) groeide het dorp geleidelijk langs zijn linten uit. Dat kenmerkt Lieren nog steeds.

Door de aanwezigheid van sprengkoppen en beken ontstond in Loenen al in de zeventiende eeuw en bloeiende (papier)industrie. Van een verzameling boerderijen rond een brink groeide het uit naar een niet-agrarisch dorp. Na de Tweede Wereldoorlog werd Loenen steeds compacter. Het is een dorp met een historische en gevarieerde lintbebouwing, met daarachter kleine wijkjes uit verschillende tijdsperiodes.

Wenum en Wiesel zijn beide ontstaan in de vroege middeleeuwen op de oostelijke flanken van de Veluwe in de nabijheid van beken, akkers en weidegronden. Om de akkers tegen zandverstuivingen te beschermen, werden houtwallen aangeplant die nu nog steeds het landschapsbeeld bepalen. Wenum en Wiesel vormen een woonlandschap met drie sferen: het agrarische dorp Wenum, het woonlandschap rond de Zwolseweg en de arcadische akkers rond Wiesel. Meer richting de IJssel liggen Beemte en (zuidelijker) Klarenbeek in de drooggelegde broeken van het wettingenlandschap. Beemte is een vrij oude nederzetting, ontstaan op een zandrug, waar een oude route zich splitst in twee wegen. Klarenbeek is pas in de negentiende eeuw ontstaan bij de ontginning van vochtige heidegronden. Het dorp bestaat uit lintbebouwing en kende ooit een protestantse Apeldoornse en een katholieke Voorster kant.

2.5 Bereikbaar én nabij

(inter)nationaal bereikbaar

De goede (inter)nationale bereikbaarheid is een belangrijke kracht van Apeldoorn. Vanuit Apeldoorn zijn grootstedelijke centra in de Randstad goed bereikbaar, evenals de middelgrote steden Zwolle, Arnhem, Deventer en Enschede. Dat maakt Apeldoorn als woongemeente aantrekkelijk. Maar ook economisch is de centrale ligging van Apeldoorn een belangrijke kwaliteit.

Al in de negentiende eeuw betekende de verharding van zandwegen, de aanleg van het Apeldoorns Kanaal en de spoorverbindingen met de Randstad en Oost-Nederland een flinke duw in de rug voor de economie van de stad. Na de voltooiing van de A1 en A50 in de jaren zeventig van de vorige eeuw nam de ontwikkeling van Apeldoorn als werkstad een nog grotere vlucht. In economisch opzicht is Apeldoorn vooral een autostad, misschien ook wel omdat het openbare vervoer op Zwolle en Arnhem ontbrekende schakels zijn in de hoogwaardige (inter)nationale railinfrastructuur. De treinverbinding in oost-west richting is goed. De grootschalige bedrijventerreinen in Apeldoorn worden vooral ontsloten door de snelwegen A1 en A50 en de vele grote kantoorcomplexen door ruim geprofileerde stedelijke radialen. Een stedelijke verkeersring draagt de interne bereikbaarheid van de stad Apeldoorn.

voorzieningen om de hoek

Een goede aansluiting op de wereld van grote (inter)nationale netwerken en stedelijke regio's wordt in Apeldoorn gecombineerd met een opvallend fijnmazig aanbod aan voorzieningen in de directe leefomgeving. Zo zijn basisscholen, winkelvoorzieningen, apotheken en gezondheidscentra tot op

buurtniveau aanwezig. Middelbaar onderwijs is georganiseerd op het niveau van grotere stadsdelen en sportvelden en sportzalen op het niveau van de wijken. Opvallend is het aantal goed uitgeruste wijkwinkelcentra: Anklaar, Hart van Zuid en De Eglantier. Het zijn echter vooral de vele kleinere winkelgebieden die zeer kenmerkend zijn. Maar liefst vijftien telt de stad Apeldoorn er. Het aanbod in deze kleine winkelgebieden bestaat overwegend uit een of meer winkels voor dagelijkse artikelen. Het winkelaanbod in de wijken en buurten scoort als rapportcijfer gemiddeld een 7,7. De koopkrachtbinding ligt gemiddeld op 96%. En dat is hoog, zelfs voor een sector als dagelijkse artikelen.

In de grotere dorpen binnen de gemeente stijgt het winkelaanbod en de variatie ervan uit boven dat van vergelijkbare dorpen elders in Nederland. Dat heeft alles te maken met het extra draagvlak dat het toerisme oplevert voor de middenstand. Het aanbod in Uddel en Hoenderloo bestaat in hoofdzaak uit winkels voor dagelijkse voorzieningen. Beekbergen, Klarenbeek en Loenen kennen daarnaast ook een relatief groot aanbod aan winkels voor niet-dagelijkse artikelen.

voorzieningen om de hoek

2.6 Solide én vernieuwend

veelzijdig en solide

In de afgelopen vijftig jaar heeft Apeldoorn zich ontwikkeld tot een stad met een brede economische structuur. Met 95.000 arbeidsplaatsen is Apeldoorn, na Nijmegen, Arnhem en Enschede de stad met de grootste werkgelegenheid in Oost-Nederland. Sterk vertegenwoordigd zijn de financiële dienstverlening en informatietechnologie. Naast de IT zijn de maakindustrie, de zorg en caresector en de vrijetijdseconomie de belangrijke sectoren. Al deze sectoren bieden volop groei- en ontwikkelingskansen. Door de goede bereikbaarheid en de beschikbaarheid van bedrijventerrein Ecofactorij is logistiek en transport ook steeds meer een groeiende sector aan het worden in Apeldoorn.

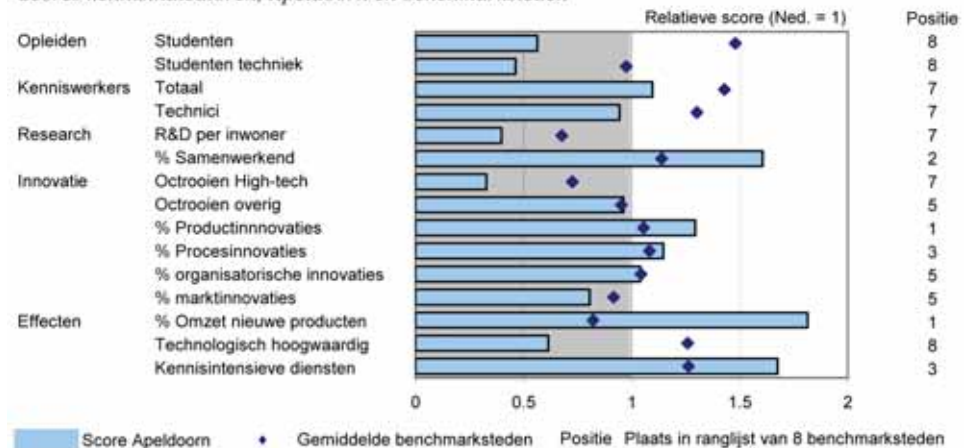
Toerisme vormt in Apeldoorn al sinds jaar en dag een sterke economische basis. Op en rond de Veluwe vinden jaarlijks vele miljoenen overnachtingen plaats, waarvan ongeveer een kwart op Apeldoorns grondgebied. Hier liggen drie van de best bezochte Veluwse toeristische attracties: de Julianatoren, de Apenheul en Paleis het Loo. In Hoederloo ligt een van de entrees van park de Hoge Veluwe, met het bezoekerscentrum, Rijksmuseum Kröller-Müller en het Museonder. Jaarlijks komen honderdduizenden bezoekers naar park de Hoge Veluwe. Ongeveer 25% van alle Veluwse banen in de toeristische sector bevindt zich in Apeldoorn.

toegepast en solide

Met de hoofdvestiging van ROC Aventus en opleidingen als Hogere Hotelschool (onderdeel van Saxion), de Politieacademie, de Fotovakschool, Hogeschool Wittenborg en Progresz beschikt Apeldoorn over een cluster van MBO- en HBO opleidingen. Op universitair niveau heeft Apeldoorn een theologische faculteit. De aanwezigheid van HBO-instellingen en technologisch universitair onderwijs (en dus ook van studenten) is daarmee lang niet zo breed als in vergelijkbare steden.

Ondanks het ontbreken van hoogwaardige Research- & Developmentcentra en kennisinstellingen, zijn de Apeldoornse bedrijven bovengemiddeld innovatief. Met name het omzetten en toepassen van hoogwaardige kennis naar nieuwe producten en procestechnieken gebeurt veel in de Apeldoornse bedrijven. Het accent ligt daarbij met name bij de kennisintensieve diensten.

Scores kennisindicatoren, Apeldoorn en benchmarksteden

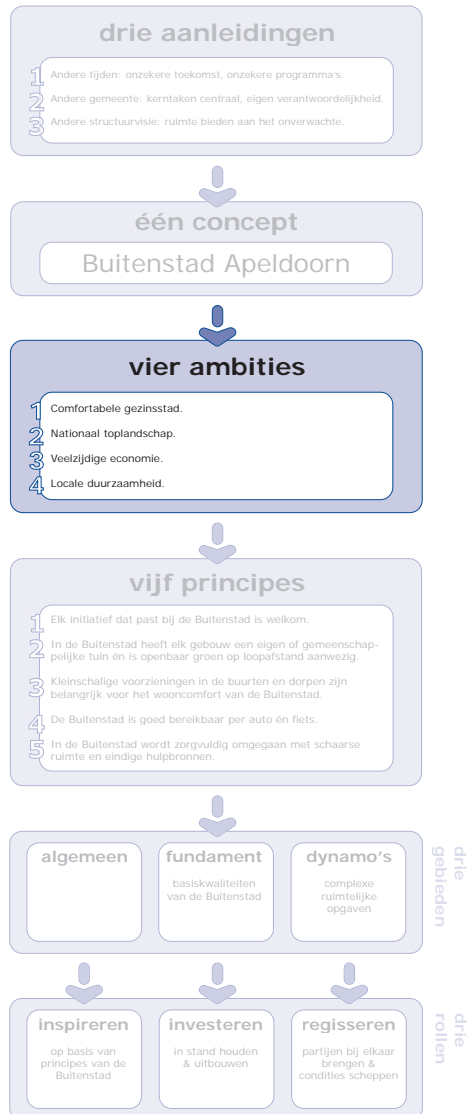
Bron: Bureau Louter, 2011

COOP. LANDBOUWVEREENIGING

Wisvo
-25%

3. AMBITIES

3.1 Buitenstad Apeldoorn

één concept

Vele decennia van suburbanisatie op de Veluwe hebben Apeldoorn tot een gemeente gemaakt met een uniek profiel. Een profiel waarin de voordelen van wonen in (of nabij) een moderne stad samenkomen met de geneugten van leven in (of nabij) een hoogwaardig buitengebied. Apeldoorn is stad, dorp, landschap en platteland tegelijk. Met een solide economie en een veelzijdig aanbod aan werkgelegenheid. Apeldoorn is 'buiten' maar ook 'stad'. Een Buitenstad dus, met een prachtige mix van kwaliteiten die hun waarde al lang bewezen hebben. Die kwaliteiten zijn het meer dan waard om te versterken en uit te bouwen. Dat is waar deze structuurvisie op inzet.

vier ambities

Het concept van de Buitenstad zet de eigen kwaliteit van Apeldoorn centraal. We hebben vier ambities geformuleerd, die aansluiten bij die onderwerpen waarop Apeldoorn al sinds jaar en dag een sterke positie inneemt. Daarin willen we nog beter worden. Daarom spreken we ook van 'eerlijke' ambities.

Onze eerste ambitie is het op kwaliteit houden van het leefcomfort dat Apeldoorn zo aantrekkelijk maakt voor met name gezinnen. Ruim, groen en veilig wonen en verplaatsen gaan daarbij samen met veel voorzieningen in de nabijheid. De tweede ambitie richt zich op het versterken van de positie van ons toplandschap als drager voor toerisme, recreatie en landbouw. De kracht van de Apeldoornse economie bestaat in hoge mate uit zijn veelzijdigheid. Het versterken daarvan vormt de derde ambitie. Een gedifferentieerd aanbod aan bedrijvenlocaties en goede (inter)nationale bereikbaarheid zijn hiervoor belangrijk.

Onze vierde ambitie is verbonden met de eerste drie: lokale duurzaamheid. Duurzaamheid moet deel uitmaken van alle ontwikkelingen in de gemeente. Daarbij zetten we onder meer in op het (her) gebruik van ter plaatse aanwezige materialen en hulpbronnen.

3.2 Comfortabele gezinsstad

buitenstadse woonmilieus

Het is in toenemende mate onzeker of de Apeldoornse bevolkingsomvang de komende jaren zal groeien, stabiliseren of wellicht zelfs zal krimpen (zie paragraaf 1.1). Het is maar net welke prognose

we erbij pakken. Dat geldt net zo goed voor de vraag naar woningen, die ook nog eens afhankelijk is van de ontwikkeling van de welvaart. Tegelijkertijd is duidelijk dat zelfs bij de meest extreme prognoses de nu al geplande capaciteit voor woningbouw zal voldoen. Herprogrammering van die al geplande locaties biedt ook kansen voor het ontwikkelen van woonmilieus die van vergelijkbare kwaliteit zijn als die van bijvoorbeeld De Parken, de Indische Buurt en Kerschoten. Of die een toevoeging vormen aan het al bestaande palet aan Buitenstadse woonmilieus (bijvoorbeeld in de Kanaalzone).

De structuurvisie zet daarbij in ieder geval in op:

- het tevens benutten van de herprogrammering voor de verbreding van het aanbod aan echt Apeldoornse 'buitenstadse' woonmilieus (huizen/complexen met tuinen);
- het ontwikkelen van meer intensieve vormen van 'buitenstads' wonen op inbreidingslocaties (bijvoorbeeld gestapelde woningen met tuinen, wooncomplexen met gezamenlijke tuinen);
- het verwijderen van bovengrondse hoogspanning in woonmilieus.

stedelijke voorzieningen

Het bijzondere wooncomfort in Apeldoorn is in hoge mate het gevolg van het opvallend fijnmazige aanbod van voorzieningen. De meeste dagelijkse voorzieningen zijn in de buurt te vinden en zijn in ieder geval in de wijk aanwezig. Daarnaast biedt het centrumgebied een breed aanbod aan niet dagelijkse en culturele voorzieningen, waaronder een sterke kunstcollectie. De fijnmazigheid van de voorzieningenstructuur is een kwaliteit die onder druk kan komen te staan als gevolg van (economische) schaalvergroting. Ook de kwaliteit van het winkelaanbod in het centrumgebied vraagt aandacht, omdat die achterblijft ten opzichte van centra van omliggende steden. Vandaar dat wij inzetten op:

- het zoveel mogelijk handhaven van het aanbod van dagelijkse voorzieningen in de wijken en buurten;
- verbetering van de concurrentiepositie van het centrum van Apeldoorn door het winkelaanbod te verbreden en de verblijfskwaliteit op een hoger niveau te brengen.

voorzieningen in de dorpen

In veel dorpen moeten we de komende jaren rekening houden met afname van de bevolking of met stabilisatie. Handhaving van de (vaak relatief goede) voorzieningenniveaus in de dorpen zal vooral gedragen moeten worden door het inzetten op leefbaarheid, op het multifunctioneel maken van voorzieningen, door het maken van slimme combinaties, en door versterking van het draagvlak dat toerisme en recreatie biedt. Daarom zetten we in de structuurvisie in op:

- ontwikkeling van de dorpen gericht op het binden van inwoners (leefbaarheid);
- het verbeteren van de kansen voor dorps voorzieningen door het bevorderen van multifunctionaliteit en het combineren van functies;
- versterking van het draagvlak voor winkelvoorzieningen in de dorpen door verhoging van de toeristische attractiviteit en verblijfstijd (meer toeristen die ook nog eens langer blijven);
- verbetering van de concurrentiepositie van het centrum van Apeldoorn door het winkelaanbod te verbreden en de verblijfskwaliteit op een hoger niveau te brengen.

3.3 Toeristisch toplandschap

verbinding met de stad

De binding tussen stad en hoogwaardig landschap is zeer direct voelbaar in de Veluwe dorpen en met name ook in het westelijk deel van de stad. De Veluwe dringt daar via lanen en parken ver door. Dat geldt ook voor de oostelijke dorpen aan de beken en sprengen die zo kenmerkend zijn voor de overgang van de Veluwe naar de IJsselvallei. Er is in de loop der jaren echter ook kwaliteit verloren gegaan of uit beeld verdwenen. Aan de oostzijde van de stad kan de verbinding tussen stad en landschap nog verder verbeteren. Deels omdat er verbindingen tussen stad en landschap ontbreken, deels omdat de A50 hier een soms onneembare barrière vormt en deels omdat de landschappelijke kwaliteit hier nog verder ontwikkeld moet worden. We willen zoveel mogelijk mensen laten profiteren van onze landschappen én we willen mensen verleiden om vanuit het toplandschap onze stad en onze dorpen te komen bezoeken. Wij zetten daarom in deze structuurvisie in op:

- het verbeteren van de verbindingen tussen stad en landschap;
- het instandhouden en waar nodig versterken van landschappelijke kwaliteiten;
- het versterken van de landschappelijke verbindingen tussen Veluwe en IJsselvallei.

toeristische vernieuwing

De Veluwe biedt niet alleen het hoogst gewaardeerde landschap van Nederland, het is ook de meest bekende toeristische regio van ons land. Bijna de helft van de Nederlanders noemt de Veluwe als eerste wanneer ze naar een aantrekkelijk toeristengebied wordt gevraagd. De Veluwe is ook al decennialang het meest populaire vakantiegebied van Nederland. Met zijn vele attracties, campings en bungalowparken vormt Apeldoorn binnen de Veluwe het belangrijkste concentratiepunt. Die positie is sterk, maar niet onbedreigd. De welvarende en uiterst mobiele toerist stelt namelijk steeds hogere eisen aan de kwaliteit van zowel de verblijfsaccommodatie als de toeristische attractie. Meer behoefte aan rust, zorg en comfort gaan daarbij samen met een toenemende behoefte aan specta-

culair en avontuurlijk vermaak. Zonder vernieuwing van het aanbod loopt de Veluwe de kans om in deze markt achter te blijven. We willen het toeristische aanbod op de Veluwe bij de tijd houden en de kwaliteit ervan verhogen. In deze structuurvisie wordt daarom ingezet op:

- het vernieuwen en verbreden van het aanbod aan toeristisch recreatieve voorzieningen en verblijfaccommodatie;
- het versterken van de samenhang tussen de aangeboden toeristisch recreatieve voorzieningen (arrangementen), ook in regionaal verband (Veluwe, Stedendriehoek).

economische vitaliteit

Al enkele decennia lang daalt het aantal volwaardige boerenbedrijven in Nederland. En dat geldt ook voor Apeldoorn. De verwachting is dat die ontwikkeling zal doorzetten, onder andere omdat de Europese subsidies verder zullen teruglopen en omdat de concurrentie op de wereldmarkten zal verscherpen. Vooral in de melkveehouderij en in de vleesveehouderij zal dat het geval zijn. Afname van het aantal bedrijven in deze sector gaat nu al samen met aanzienlijke schaalvergroting en intensivering van de bedrijven die overblijven. Binnen de gemeente Apeldoorn spitsen deze ontwikkelingen zich in grote lijnen toe op het oostelijke buitengebied (melkveehouderij) en op Uddel en omgeving (intensieve veehouderij). De economische ontwikkelingen brengen veel bedrijven er ook toe om te zoeken naar neveninkomsten door verbreding van hun activiteiten. Perpectieven daarvoor liggen met name op recreatief gebied, in de biologische landbouw of productverkoop aan huis. Ook energieproductie en het leveren van streekproducten bieden kansen voor een verbrede landbouw. Wij willen de economische vitaliteit van het buitengebied dan ook versterken door:

- het stimuleren van de verbreding van het economische profiel naar recreatie en toerisme kleinschalige bedrijvigheid en locale energieproductie;
- het bieden van ruimte voor schaalvergroting en intensivering van agrarische bedrijven waar dat landschappelijk en milieutechnisch mogelijk is;
- het bieden van beleidsruimte voor andere dan agrarische activiteiten in vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen en/of het benutten daarvan voor landelijke buitenstadse woonmilieus.

3.4 Veelzijdige economie

vernieuwend vermogen

Het vernieuwende vermogen van de Apeldoornse economie wordt in sterke mate gedragen door samenwerking tussen bedrijven. Daarbij gaat het veelal om het toepassen van kennis die elders is ontwikkeld. En om technologische kennis die permanent in beweging is. Om nieuwe (samenwer-

kings)kansen te ontdekken en om up to date te blijven, is netwerkvorming tussen bedrijven en tussen bedrijven en kennisinstututen van het groot belang. Wat dit betreft zetten wij in op:

- ondersteuning van stedelijke en regionale netwerken van bedrijven onderling en van bedrijven en onderwijsinstellingen;
- het faciliteren van broedplaatsen voor hoogwaardige product vernieuwing en kleinschalige creatieve samenwerking.

groeisectoren

Het opleidingsniveau van de beroepssectoren ligt in Apeldoorn lager dan gemiddeld in Nederland.

Dat het aantal kenniswerkers desondanks boven het nationale gemiddelde ligt, komt doordat die van elders naar Apeldoorn pendelen. De meeste Apeldoorners met een hogere opleiding behoren tot de oudere leeftijdscategorieën. Wanneer zij met pensioen gaan, zal het gemiddelde opleidingsniveau van de Apeldoornse beroepsbevolking verder dalen. Dat is een risico, omdat de beschikbaarheid van goed opgeleid personeel cruciaal is voor de economische aantrekkelijkheid van de gemeente. In een aantal sectoren zal daarnaast door technologische vernieuwing en het landelijke overheidsbeleid de werkgelegenheid afnemen. Maar door vergrijzing zal werkgelegenheid in de zorg- en care sector naar verwachting toenemen. Tegen deze achtergrond zetten wij in op:

- versterking van de sectoren waar de gemeente sterk is, of waar de kansen liggen: maakindustrie, zorg, vrijetijdseconomie, IT en transport en logistiek. Vernieuwing, innovatietoepassing en human capital zijn belangrijk voor deze sectoren;
- het actueel houden van een breed aanbod aan verschillend geprofileerde bedrijventerreinen en kantorenlocaties.

stagestad

Apeldoorn kent al vele jaren een structureel vertrekoverschot in de leeftijdscategorie van 18 tot 24 jaar. Veel jongeren verlaten de gemeente om ergens anders hoger onderwijs te gaan volgen. Dat draagt bij aan de ontgroening van de Apeldoornse bevolking en aan een beroepsbevolking die lager is opgeleid dan het landelijk gemiddelde. Om ook jonge mensen aan de Apeldoornse arbeidsmarkt te binden hebben wij de volgende ambities:

- het benutten van de veelzijdige economie voor de ontwikkeling van Apeldoorn tot de beste stagestad van Nederland;
- het versterken van de banden tussen hoger onderwijs en bedrijfsleven, zodat typisch Apeldoornse opleidingen kunnen worden ontwikkeld die passen bij de vraag van het bedrijfsleven;
- ondersteuning van deze beide pijlers, door het bieden van goede studentenhuysvesting en verbetering van het op jongeren gerichte culturele klimaat in de stad.

bereikbaarheid

(Digitale) bereikbaarheid is een belangrijke kwaliteit van de Buitenstad. Voor de inwoners is het belangrijk om de grote centra van werkgelegenheid en hoogstedelijke voorzieningen gemakkelijk en comfortabel te kunnen bereiken. Voor de Apeldoornse economie is bereikbaarheid cruciaal waar het gaat om (inter)nationale afzetgebieden, toelevering en de bereikbaarheid van kenniscentra. Een goede doorstroming van de (inter)nationale wegen is daarom een belangrijk aandachtspunt. Op het gebied van openbaar vervoer is het verbeteren van de kwaliteit van de verbindingen richting HSL-station Arnhem en de regio Zwolle van belang. Voor verplaatsingen binnen de Buitenstad is de fiets van grote betekenis. Ook is openbaar vervoer van groot belang voor vervoer, zowel binnen het stedelijk gebied als voor de verbinding met de dorpen. De bereikbaarheid van het stadscentrum is een aandachtspunt. Hetzelfde geldt voor de digitale bereikbaarheid van Apeldoorn. Wij zullen ons daarom (blijven) inzetten voor:

- duurzame handhaving van de doorstroming op het internationale wegennet;
- het realiseren van rechtstreekse treinverbindingen naar Arnhem en mogelijk ook Zwolle;
- het op peil houden van de bereikbaarheid van de binnenstad;
- verbetering van de bereikbaarheid van stedelijke voorzieningen per fiets;
- blijvende aandacht vestigen op een goede basisvoorziening voor wat betreft het openbaar vervoer binnen het stedelijk gebied en tussen de dorpen en het stedelijk gebied.

3.5 Locale duurzaamheid

klimaatbestendigheid

De afgelopen 15 jaar hebben we steeds meer oog gekregen voor klimaatverandering. Het International Panel of Climate Change verwacht dat tegen het eind van deze eeuw de temperatuur op aarde gemiddeld 2,5° tot wellicht zelfs 4° Celsius is gestegen. Het zal leiden tot het afsmelten van de poolkappen en stijging van de zeespiegel. Het weer wordt extremer, waarbij perioden met een overschot aan (regen)water zullen worden afgewisseld door perioden met te weinig aanbod aan zoet water. Daarop moet worden ingespeeld met het langer vasthouden van water. Als Apeldoorn anticiperen wij hierop door bij nieuwe ontwikkelingen en bij herontwikkeling het regenwater te scheiden van het afvalwater (het afkoppelen van regenwater). Dit water zal veel vaker op maaiveld in de openbare ruimte worden opgevangen. Omdat dit meestal tijdelijk is, zijn prima functiecombinaties mogelijk met bijvoorbeeld groen en recreatie.

Dit afkoppelbeleid kun je kenschetsen als een stille 'blauwe revolutie' die ons nu al voldoende ruimte moet geven om op de toekomstige waterproblemen te anticiperen. De opgave is om hierbij ruimtelijke meerwaarde te creëren. Als inspiratiebron verwijzen we naar het in ontwikkeling zijnde 'kookboek voor gebiedsgericht grondwater en bodembeheer'. Apeldoorn zet in op:

- het bij nieuwe ontwikkelingen en herontwikkeling scheiden van regenwater en afvalwater, door het afkoppelen van regenwater van gebouwen en de openbare ruimte;
- het creëren van meer ruimte voor waterberging door onder andere vergroening van wijken en dorpen, verruiming van waterpartijen en klimaatbestendige inrichting van beken en sprengen;
- het combineren van klimaatbestendigheid met verbetering van de biodiversiteit en het toevoegen van recreatiemogelijkheden en ruimtelijke kwaliteit;
- met name in het stedelijk gebied zullen deze maatregelen ook moeten bijdragen aan extra verkoeling om de effecten van hete zomerdagen te beperken.

energietransitie

De verwachting is dat fossiele brandstoffen de komende decennia steeds schaarser zullen worden. Hierdoor stijgen de prijzen en daarmee heeft dit ook de nodige invloed op de ontwikkeling van de economie. Schaarste van energie vergroot de noodzaak er zuinig mee om te gaan en te zoeken naar andere (lieft duurzame) energiebronnen.

Energiebesparingen zijn vooral te bereiken in de bestaande bebouwde omgeving, of het nu gaat om woningen, kantoren of andere gebouwen. Het grootste deel van de woningvoorraad stamt nog uit de periode van voor het bouwbesluit (1992). Door bouwtechnische maatregelen, isolatie en nieuwe verwarmingsmethoden kan hier grote energiewinst worden behaald, waarbij de productiekosten ook steeds lager worden. Energiebesparing is niet alleen vanwege duurzaamheidoverwegingen aantrekkelijk, maar ook een goed middel om woonlasten te verlagen. Daarmee dragen dergelijke maatregelen eveneens bij aan armoedebestrijding.

Apeldoorn ligt in het wat 'windarmere' deel van Nederland. Voor de ontwikkeling van grote windmolencollecties zien wij daarom in onze gemeente weinig kansen. Individuele windmolens bij bedrijven, bedrijvenparken en woningen kunnen, mits landschappelijk passend, wel kansrijk zijn. Voor woonwijken biedt zonne-energie en aardwarmte ook veel mogelijkheden.

Duurzaam omgaan met energie is belangrijk. Maar duurzaamheid gaat ook over hergebruik. Bijvoorbeeld door bestaande gebouwen die hun functie verliezen een nieuwe bestemming te geven in plaats van te slopen. Herbestemming is dan ook een belangrijk thema in deze structuurvisie. We

zullen toewerken naar een nieuwe manier van economisch denken, waarin instandhouding van lokale kringlopen meer centraal staat. Voor de overgang naar meer duurzame bronnen van energie heeft Apeldoorn veel potenties. Zo biedt onze ondergrond een bijzondere potentie om (koelings)energie te besparen. Parallel aan de (zandige) Veluwerand lopen namelijk series van 'kleischotten'. Waar deze zijn onderbroken ontspringen de beken en sprengen. Maar waar dat niet het geval is, wordt water vastgehouden met een constante temperatuur van 12°. Dat grondwater kan een rol spelen bij de koeling van huizen, wooncomplexen en bedrijfsgebouwen.

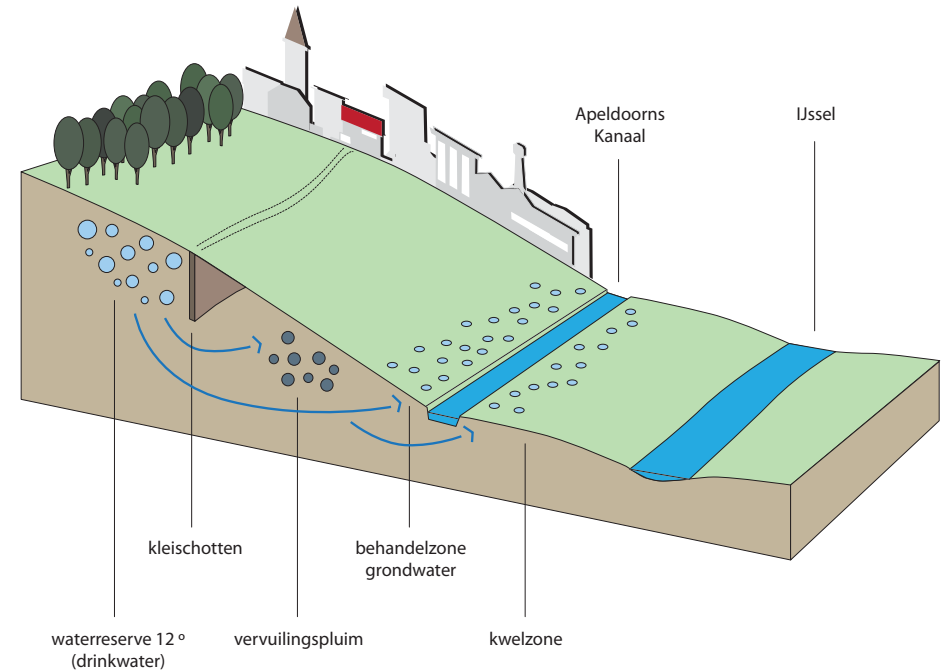
Ook beschikt Apeldoorn over veel biomassa, met name op de Veluwe en in het agrarisch gebied. Dit kan bijdragen aan de energie- en warmtevoorziening in de dorpen en in de stad. Op grond hiervan hebben wij de volgende ambities:

- verbetering van bouwtechnische en energetische kwaliteiten van met name de goedkope woningvoorraad in de oudere wijken en van verouderde en/of herbestemde kantoren en bedrijfspanden;
- het benutten van grondwater voor de koeling van gebouwen;
- het verbeteren van de inzet van de (rest)producten van stedelijk groen, Veluws bosonderhoud en van agrarische biogasproductie bij de lokale energievoorziening.

grondwater

De aanwezigheid van schoon grondwater als natuurlijke hulpbron is al vanouds een belangrijke vestigingsfactor voor Apeldoorn. De wasserijen, ververijen en papiermolens van weleer zijn daar goede voorbeelden van. Maar nog steeds is het schone grondwater belangrijk voor onze hoogwaardige papierfabrieken en olie-industrie. Vanuit dit gezichtspunt blijven wij ons inzetten voor:

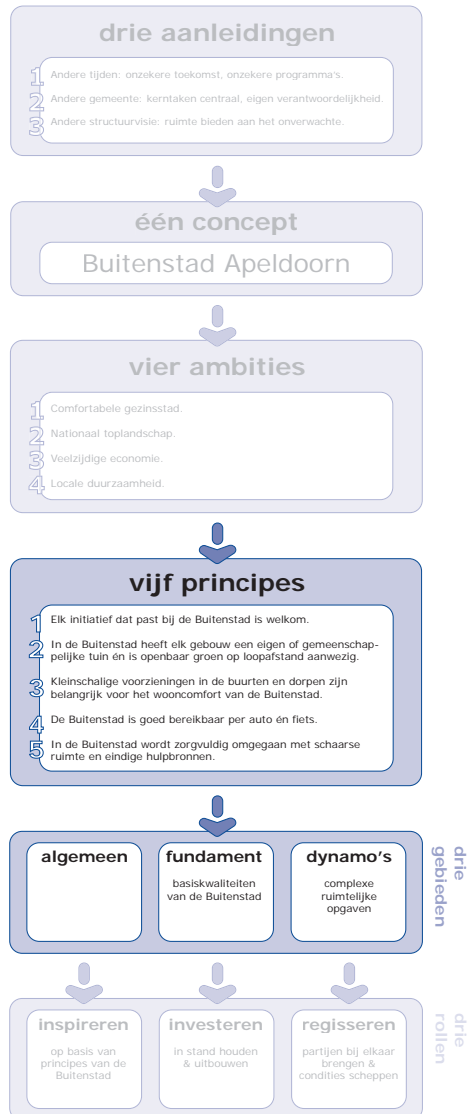
- integraal waterbeheer dat mede ingezet kan worden voor industrieën die schoon water nodig hebben.

het bodem- & watersysteem van Apeldoorn

4. BUITENSTAD

4.1 Fundament van de Buitenstad

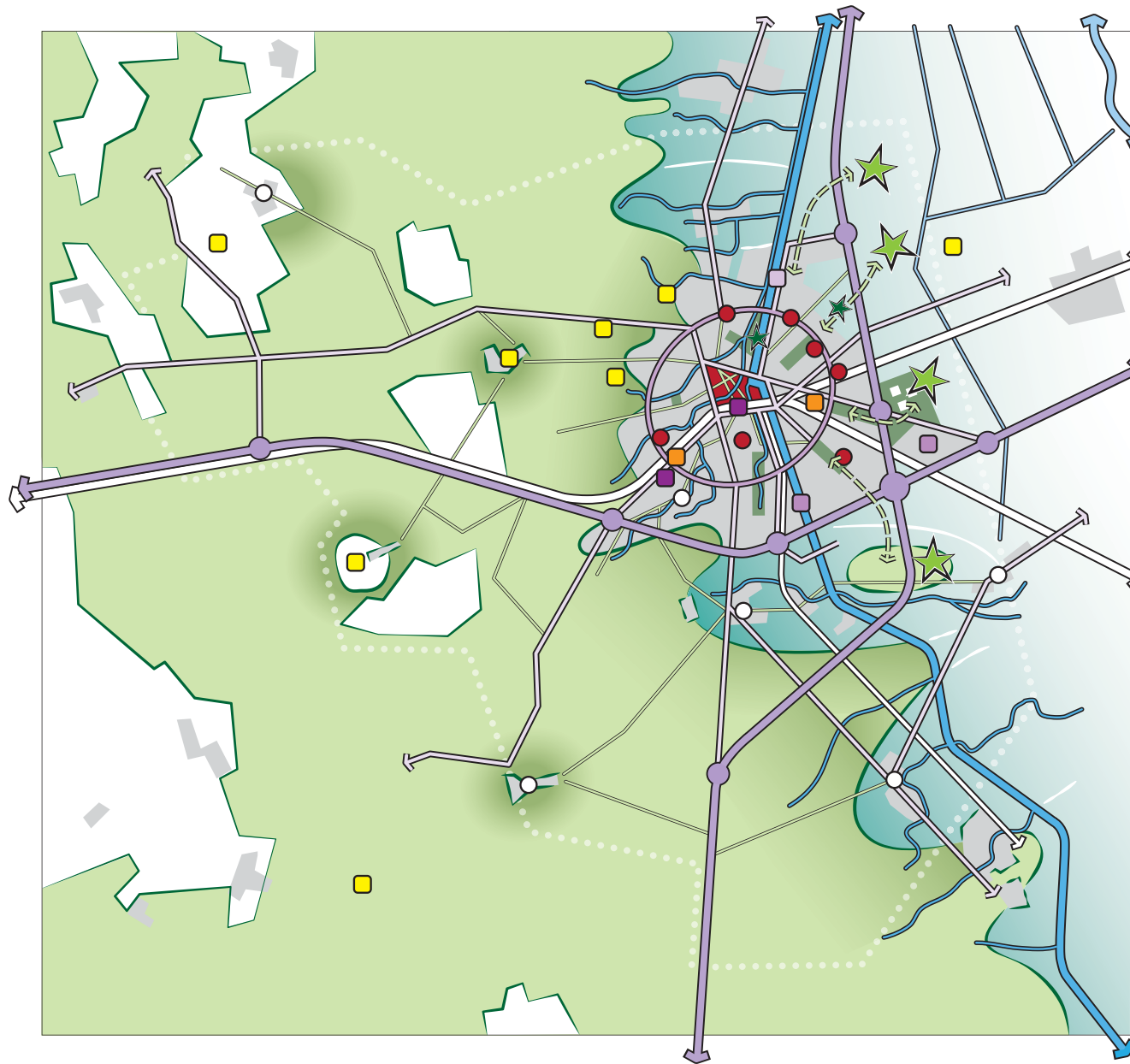
eigen kwaliteiten

Apeldoorn wil graag een nóg betere Buitenstad worden. Daarbij zijn de ambities die in het vorige hoofdstuk zijn beschreven leidend. Dat Apeldoorn al een Buitenstad is, betekent dat we ons gelukkig niet hoeven te forceren om nieuwe dingen te verzinnen om Apeldoorn op de kaart te zetten. We worden al gezien als Buitenstad en (beter nog) de Apeldoornse herkent zichzelf er ook in. Het is belangrijk dat de eigen kwaliteiten van Apeldoorn op orde blijven en worden uitgebouwd waar dat nodig is. Vaak is de aanzet hiervoor al gegeven in lopend beleid. Bijvoorbeeld waar het gaat om het herstel van beken en sprengen (waterplan) of waar het gaat om het beter verweven van het wetteringslandschap met de oostkant van de stad (Groene Mal). Maar soms ook zullen we lopend beleid moeten aanvullen of bijsturen. Dat geldt bijvoorbeeld waar het gaat om verbeteren van het (recreatieve) winkelprofiel van het centrum ten opzichte van de wijk- en buurtcentra, of om het verscherpen van het Buitenstadprofiel van sommige woningbouwlocaties.

Deze structuurvisie richt zich op de essentie van de vele kwaliteiten van Apeldoorn, oftewel op het fundament van de Buitenstad. Uitbouwen daarvan kost tijd, geld en de inspanning van velen. Maar we zijn ervan overtuigd dat Apeldoorn er nog beter en aantrekkelijker van wordt, als we rond 2030 de Buitenstad op een aantal punten hebben versterkt. Dat betekent onder andere dat de positie van Apeldoorn als toeristisch toplandschap, comfortabele gezinsstad en veelzijdige economie verstevigd zal zijn. Maar wat is nu de essentie van de Buitenstad? De volgende gebieden of structuren maken deel uit van het fundament van de Buitenstad:

de Veluwe

De Veluwe is bijna 100.000 hectare groot en vormt daarmee het grootste laagland natuurgebied van Noordwest-Europa. Met zo'n gebied in de achtertuin heeft Apeldoorn goud in handen. De bosgebieden fungeren als recreatief uitloopgebied en dragen letterlijk de unieke woonkwaliteiten in het westelijke deel van de Buitenstad. Het op kwaliteit houden en uitbouwen hiervan vraagt om een integrale benadering, die verder gaat dan onderhoud alleen. Want ondanks strenge (natuur) regelgeving staan de kwaliteiten van de Veluwe onder druk, met name aan de randen. Een duidelijke zonering naar kwaliteit en gebruikintensiteit, het versterken van de ecologische, cultuurhistorische en recreatieve samenhang tussen de verschillende onderdelen en het uitbouwen van de recreatieve verbindingen vormen de belangrijke inzet voor verbetering. 'Onthekken' van de Veluwe moet de toegankelijkheid verruimen, de toeristisch-recreatieve benutting verbreden en de kansen voor ecologische uitwisseling vergroten.

fundament 2030

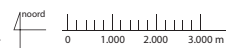
essentie van de Buitenstad

op kwaliteit houden

- Veluwe(randen rond kernen)
Veluwe als uitloopgebied
- overgangszone IJsselvallei
openheid beekdalen en enken
- verweving Buiten-Stad
aan de Veluwe kant
- parken en groen
- Apeldoorns kanaal,
beken & sprengen
- centrum Apeldoorn
*kernwinkelgebied, uitgaan
& vrije tijd*
- stadsdeel- en wijkcentra /
dorpscentra
- perifere detailhandel &
Omnisport
- recreatieve attracties
Apenheul, paleis 't Loo enz.
- gevarieerde werklocaties
kantoren en bedrijven
- snelwegen (met afslagen)
A1 / A50
- hoofdwegen & ring
- spoorwegen
- utilitair & recreatief netwerk
*lanen, linten & fietsassen
(indicatief)*

uitbouwen

- onthekken: verbeteren toegankelijkheid
& tegengaan versnippering Veluwe
- realiseren groene uitloopgebieden
met ruimte voor verschillende functies
- versterken verweving Buiten-Stad
met de IJsselvallei
- realiseren nieuwe parken & verbinden
en benutten groene kwaliteiten
- herstellen beken en sprengen
- toevoegen aanvullende
centrumfuncties
- behouden en versterken
voorzieningen in de buurt
- concentreren en uitbouwen
pdv-clusters
- ontwikkelen recreatieve
arrangementen
- stimuleren veelzijdige
economie
- ontwikkelen stadsentrees
passend in het landschap
- oplossen knelpunten & vergroten
herkenbaarheid ring
- recreatieve ontwikkeling
VSM-lijntje
- routes en structuren
oostzijde Apeldoorn

overgangszone IJsselvallei

Tegenover de kwaliteiten van de Veluwe aan de westkant van Apeldoorn liggen aan de oostkant de veel weidse landschappelijke kwaliteiten van de IJsselvallei. In de overgangszone tussen de twee landschappen ligt een aantrekkelijk kleinschalig landschap met beekdalen en enken, dat op een prachtige manier is verweven met de dorpen Wiesel, Wenum, Beekbergen, Lieren, Loenen en Zilven. Het behouden van de kwaliteiten van dit gebied richt zich op het handhaven van de kenmerkende openheid en de afwisseling met landschappelijke coulissen, het reliëf en de cultuurhistorische en ecologische waarden.

De recreatieve kwaliteiten van het wettingenlandschap ten oosten van de stad laten echter te wensen over. Het buitengebied is te versnipperd, is vanuit de stad moeilijk bereikbaar en recreatieve trekkers ontbreken. Hier ligt een duidelijke kans voor het uitbouwen van de kwaliteiten van de Buitenstad, ook omdat het mogelijkheden biedt om mee te liften op de toeristisch-recreatieve aantrekkingskracht van de Veluwe. Bij het uitbouwen van de kleinschalige kwaliteiten van het wettingenlandschap wordt voortgebouwd op bestaande plannen voor de Weteringsebroek (recreatie, water, energie, streekproducten enz.), het Woudhuis en het Beekbergerwoud.

verweving buiten & stad

Voorals in de Veluwse dorpen en in het westelijk deel van de kern Apeldoorn vormt de verweving tussen stad en landschap een kernkwaliteit (zie paragraaf 3.3). Hoge woonkwaliteiten en bijzondere verbindingen tussen de woongebieden en het landschap komen hier samen. Het op niveau houden van deze kwaliteiten betekent oog hebben voor de kleine schaal en de landschappelijke context, ook bij nieuwe ontwikkelingen.

Aan de oostkant van de stad is deze verweving tussen stad en wettingenlandschap veel minder sterk aanwezig. Buitenstadse kwaliteit betekent hier dat die verweving geïntroduceerd moet worden. Bijvoorbeeld door bij de ontwikkeling van woningbouwlocaties ruimte te reserveren voor het binnen de stad brengen van het landschap. Via dergelijke groene wiggen zal ook de verbinding tussen stad en ommeland aanzienlijk verbeteren, tezamen met goede verbindingen met de vier al geplande recreatieve uitloopgebieden in de IJsselvallei. Aan de oostkant van de stad moet zo als het ware een Groene Mal ontstaan. Het slechten van de barrière van A1 en A50 vormt een belangrijk deel van de opgaven daarvoor.

parken & groen

De oostelijke en zuidelijke delen van de stad zijn duidelijk anders van opbouw dan de Veluwse kant. Aan de Veluwse kant ligt historisch gezien de oorsprong van de Buitenstad Apeldoorn, die eigenlijk al teruggaat op de vestiging van de Oranjes in Paleis het Loo. De bebouwing is er ouder, kleiner van korrel en diverser dan in de oostelijke en zuidelijke stadsdelen. Dat geldt ook voor de schaal van de parken (en de profielen van de lanen), terwijl de schaal van de tuinen weer groter is. De zuidelijke en oostelijke stadsdelen vormen als het ware de moderne vertaling van de Apeldoornse stedenbouwtraditie. Ruim opgezet met veel kleinschalig groen, kennen (vrijwel) alle wijken in die stadsdelen een groot centraal gelegen park. Al met al kent de stad Apeldoorn daarmee ook een flink stelsel aan grotere en kleinere groenelementen die met elkaar de ecologische structuur in de stad kunnen versterken en de stedelijke biodiversiteit op een hoger niveau kunnen brengen. Tenminste als we er groene en blauwe verbanden tussen gaan leggen en als we het groenbeheer mede inrichten op vergroting van de biodiversiteit. De maatregelen die het wateropnemend vermogen van de ondergrond moeten vergroten (zie paragraaf 3.5) zullen daar aan bij moeten dragen.

Apeldoorns kanaal, beken & sprengen

Het Apeldoornse watersysteem is uniek en vormt een zeer karakteristieke kernkwaliteit van de Buitenstad. Vooral in de dorpen en woongebieden op en rond de Veluwerand zijn water, groen en woonkwaliteiten van oudsher nauw met elkaar verweven. Dit zijn overigens wel kwaliteiten die de afgelopen decennia behoorlijk onder druk zijn komen te staan. Sinds het begin van de jaren zeventig is het Apeldoorns Kanaal afgesloten voor de scheepvaart en onder invloed van het groeiende autoverkeer zijn vele beken en sprengen uit het straatbeeld verdwenen. Al een aantal jaren zetten we daarom in op het (recreatief) herbenutten van het Apeldoorns Kanaal en op herstel van de beken en sprengen in stad en buitengebied. Daarbij speelt ook de functie van de beken en sprengen op het gebied van waterberging, natuur en cultuurhistorie een rol.

centrum Apeldoorn

De Buitenstad wordt mede gedragen door het ruime aanbod aan stedelijke voorzieningen in het centrumgebied. Het uitbouwen ervan richt zich met name op de verbreding van het winkelaanbod en de toevoeging van (recreatieve) verblijfskwaliteit. Stedelijke voorzieningen die voor de gemeente uniek zijn, willen wij zoveel mogelijk in het centrum concentreren. Daarbij gaat het zowel om winkelaanbod dat Apeldoorn elders niet kent, als om culturele voorzieningen, horeca en leisure. Als ze ook qua omvang bijdragen aan de aantrekkelijkheid van het centrumgebied, moeten er altijd een plek in het centrum te vinden zijn, ook als de functies grootschalig zijn. Winkelketens die al in het

centrumgebied te vinden zijn, kunnen wat ons betreft ook ingezet worden om de wijk- en buurt-centra te versterken. En zeer belangrijk is ook dat de typisch Apeldoornse Jugendstil in het centrum beter in beeld gebracht wordt, en wellicht zelfs wordt aangegrepen voor de ontwikkeling van een eigen 'centrumstijl'.

fijnmazige voorzieningenstructuur

Ondanks de schaalvergroting en toenemende mobiliteit van de afgelopen decennia kent Apeldoorn nog steeds een zeer fijnmazige voorzieningenstructuur, zowel in de kern Apeldoorn als in de dorpen. Deze nabijheid van voorzieningen vormt een van de belangrijke kwaliteiten van de Buitenstad. Waar zich ook maar enigszins kansen aandienen, zullen wij inzetten op behoud en versterking ervan.

perifere detailhandel

Sommige voorzieningen zijn te grootschalig om in traditionele centra onder te brengen. Dat geldt bijvoorbeeld voor bouwmarkten en andere vormen van detailhandel met een groot vloeroppervlak. Ook deze voorzieningen zijn van groot belang voor het functioneren van de Buitenstad. Apeldoorn telt veel perifere detailhandel, vaak ook op plekken waar hun toekomstperspectief moeizaam is. Clustering rondom Omnisport en de aan de Europaweg biedt kansen, zowel in economisch opzicht als voor verbetering van ruimtelijke kwaliteit.

geprofileerde werklocaties

De veelzijdige economie levert al decennialang een solide fundament voor de Buitenstad. Daarbij zijn vooral de maakindustrie, de ICT, de logistiek, toerisme & recreatie en de zorg belangrijk. Apeldoorn heeft voor deze sectoren een grote variatie aan bedrijventerreinen en kantorenlocaties in de aanbieding. Het is zaak deze locaties ook gedifferentieerd te blijven ontwikkelen, met uiteenlopende profielen. Dat geldt zowel voor de toevoeging van nieuwe terreinen als voor het revitaliseren van bestaande terreinen en kantoren. Bij een brede economische basis hoort immers steeds een op de actualiteit toegesneden en gevarieerd aanbod aan bedrijfslocaties.

snelwegen & spoorlijnen

Bereikbaarheid vormt een van de belangrijkste kwaliteiten van de Buitenstad. Met maar liefst acht afslagen van de A1 en de A50 binnen de gemeentegrenzen én hoogwaardige verbindingen per spoor in verschillende richtingen zit het met die bereikbaarheid in de meeste richtingen dan ook wel goed. In de richting van Arnhem en Zwolle ontbreekt echter een directe spoorverbinding. Vooral in de richting van Arnhem (met zijn hogesnelheidslijnstation) heeft aanleg van een hoogwaardige openbaar vervoervoorziening wat ons betreft prioriteit.

stedelijke hoofdwegen

Apeldoorn beschikt over een heldere hoofdwegenstructuur, die ervoor zorgt dat de Buitenstad waar nodig per auto goed bereikbaar is. Uitbouwen van deze structuur is vooral aan de orde bij het ontsluiten van nieuwe woon- en werkgebieden. Daarnaast is sprake van een aantal knelpunten, zoals rond de Zutphenseweg, bij de aansluiting van de radialen op de binnenring. De binnenring zelf is te weinig geprofileerd om als zodanig herkenbaar te zijn, waarmee hij onvoldoende fungeert als verbinding tussen de parkeervoorzieningen aan de rand van het centrumgebied. Alle radialen fungeren daarbij als stadsassen die qua vormgeving de entree van de (groene) Buitenstad moeten uitstralen.

lanen, linten & fietsroutes

De eerste uitbreidingen van Apeldoorn werden mede gedragen door oude Veluwe straatwegen als de Amersfoortseweg, de Arnhemseweg, de Zwolseweg, de Asselsestraat en de Koninginnenlaan en door historische ontsluitingsroutes als de Deventerweg en de Zutphenseweg. Met elkaar vormen ze een stelsel van (bos)lanen waarvan de bebouwing los ligt van de door hoge bomen omzoomde wegen. Vooral aan de westkant vormen deze lanen nu nog steeds belangrijke dragers van de kwaliteiten van de Buitenstad. Ze vormen daar ook de fraaie verbindingen tussen de buitengebieden, de dorpen en de kern Apeldoorn. Bovendien vormen ze door de aanwezige laanbeplanting in veel gevallen de schakels tussen de verschillende groengebieden in stad en dorpen. Het is een structuur die we aan de westelijke kant van de stad op kwaliteit willen houden en aan de oostzijde en zuidzijde van de stad opnieuw in beeld willen brengen.

In Apeldoorn vindt 50% van de lokale verplaatsingen met de fiets plaats. De gemeente kent dan ook een zeer fijnmazig net van fietsroutes. Aan de westkant van de gemeente sluiten de recreatieve (fiets)routes op de Veluwe echter niet altijd aan op de doorstroomroutes voor fietsers in de stad. Aan de oostkant telt het weteringenlandschap zelfs veel te weinig fietsroutes, terwijl de A50 een stevige barrière vormt in de toegankelijkheid van het landschap. We willen ons daarom de komende jaren in gaan zetten voor het realiseren van een samenhangend netwerk van gemeentelijke en regionale fietsverbindingen en wandelroutes.

4.2 Principes voor ontwikkeling

vrijheid binnen kaders

Deze structuurvisie richt zich op de essentie van de Buitenstad. Daar ligt onze kernopgave als overheid. Tegelijkertijd bieden we initiatiefnemers meer vrijheid om hun eigen ambities te realiseren. Dat kunnen zowel bewoners, ondernemers als marktpartijen zijn. Met een aantal simpele principes dagen we iedereen uit bij te dragen aan Apeldoorn Buitenstad. We geven vrijheid, maar vragen in ruil daarvoor Buitenstadkwaliteit. Niet door te dicteren, maar door in gesprek te gaan en daarbij een beroep te doen op de eigen verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer. We bieden vrijheid binnen kaders.

Portland als voorbeeld

Bij het zoeken naar het evenwicht tussen het 'vrijheid' en 'Buitenstadkwaliteit' hebben wij ons laten inspireren door de Amerikaanse stad Portland. Het zogenaamde Comprehensive Plan van deze stad gaat uit van de onderwerpen die door de inwoners van Portland als het meest belangrijk worden gezien. Deze onderwerpen zijn in twee hoofdregels vervat.

Portland wordt omgeven door een bergketen van voornamelijk vulkanische bergen. De eerste hoofdregel luidt dat iedere inwoner die bergen moet kunnen zien, binnen redelijke afstand vanaf de eigen woning of de werkplek. De tweede hoofdregel luidt dat ieder kind veilig naar de openbare bibliotheek moet kunnen wandelen of fietsen.

Zo op het eerste gezicht zijn dit wellicht eigenaardige regels, maar na even nadenken wordt duidelijk dat hiermee enkele essentiële belevingswaarden worden vastgelegd. Het kunnen zien van de bergen past namelijk erg goed bij het zeer groene en duurzame imago van Portland. Het betekent bijvoorbeeld ook dat hoogbouw niet overal kan. Of dat er open plekken moeten zijn in de vorm van parken en pleinen. Dat zijn consequenties die echt alles te maken hebben met de identiteit en verschijningsvorm van de stad. In het geval van de openbare bibliotheek werkt het precies hetzelfde. De tweede hoofdregel verplicht namelijk tot nadenken over de inrichting van de woonomgeving en bijvoorbeeld veilige routes voor fietsers en voetgangers.

de Apeldoornse principes

De Apeldoornse benadering is losjes gebaseerd op de spelregels uit Portland. De essentie van de Buitenstad is in het kader hiernaast uitgewerkt in vijf principes voor de ontwikkeling ervan. Deze principes zijn eenvoudig en altijd en overal van toepassing. Ze gelden bovendien voor iedereen. Ook

voor de gemeente zelf dus. De principes formuleren vooral een doel, de precieze invulling ervan is aan de initiatiefnemer. Wij willen daarbij inspireren tot Buitenstadkwaliteit. De 'Kookboeken' voor het Apeldoorns landschap en voor de dorpen zijn daarbij uitermate behulpzaam als om de (gebiedsgerichte) uitwerking van de principes gaat. Ook voor Apeldoorn stad zal zo'n kookboek worden opgesteld. Hierin kan ook het huidige hoogbouwbeleid een plek krijgen.

Het is niet zo dat de geformuleerde principes in de plaats komen van alle geldende wet- en regelgeving. Dat is niet reëel en vaak ook niet nodig. Bovendien gaan we er als gemeente vaak ook niet over, zeker niet als het beleid en regelgeving van rijk en provincie betreft, bijvoorbeeld op het gebied van natuur en milieu. Veel belangrijker is hoe je hiermee omgaat. Als een ontwikkeling past bij de principes van de Buitenstad, dan proberen we het samen mogelijk te maken. Dat is de gedachte erachter.

VIJF PRINCIPES VOOR DE ONTWIKKELING VAN DE BUITENSTAD

1 Elk initiatief dat past bij de Buitenstad is welkom.

De Buitenstad zal zich continu aanpassen aan veranderende behoeften. De Buitenstad is weliswaar altijd klaar, maar nooit helemaal af. Vandaar dat elk initiatief dat bijdraagt aan de kwaliteit van de Buitenstad welkom is. Ruimtelijke kwaliteit, landschappelijke waarde en historische identiteit van de omgeving waarin zo'n initiatief speelt, vormen de kaders voor ontwikkeling én verandering. Onze 'Kookboeken' bieden daarvoor gebiedsspecifieke inspiraties.

2 In de Buitenstad heeft elk gebouw een eigen of gemeenschappelijke tuin én is openbaar groen op loopafstand aanwezig. Dit is de Apeldoornse maat van bouwen.

Een 'huis met een tuin' vormt als het ware de 'core business' van de Buitenstad. Wonen en werken vinden er eveneens altijd plaats met (grootschalig) groen in de buurt; in welke vorm dan ook en altijd via een veilige wandelroute bereikbaar.

3 Kleinschalige voorzieningen in de buurten en dorpen zijn belangrijk voor het wooncomfort van de Buitenstad.

Wonen in de Buitenstad is leven met voorzieningen in de buurt. Ieder initiatief dat daaraan wil bijdragen is welkom.

4 In de Buitenstad gaat bereikbaarheid per auto of per fiets altijd samen met een goede leefkwaliteit voor omwonenden.

Alle delen van de Buitenstad zijn in ieder geval per auto of per fiets bereikbaar. Dit gaat echter nooit ten koste van de leefkwaliteit van direct omwonenden.

5 In de Buitenstad wordt zorgvuldig omgegaan met schaarse ruimte en eindige hulpbronnen.

Leegstand is niet duurzaam, net zomin als onnodig ruimtebeslag. Bij nieuwe ontwikkelingen wordt daarom altijd eerst gekeken naar bestaande mogelijkheden. Gebruik van duurzame lokale bronnen voor de energievoorziening wordt aangemoedigd. Niet te vermijden schade aan natuur en landschap wordt altijd gecompenseerd.

Deze vijf principes vormen de inhoudelijke agenda voor een gesprek. Een gesprek dat gaat over de bijdrage van een initiatief aan de kwaliteit en de ontwikkeling van de Buitenstad. Zo'n gesprek met een initiatiefnemer gaan we open en constructief in en we vragen de ander dat ook te doen. In gesprek over de Buitenstad:

- *Zijn we open en eerlijk over onze doelen en hebben we respect voor elkaars belangen en positie.*
- *Denken we in mogelijkheden en kansen voor de Buitenstad.*
- *Hebben we gezamenlijk oog voor het betrekken van de omgeving van een initiatief.*
- *Hebben we aandacht voor de mogelijke effecten voor latere generaties.*
- *Zijn we bereid heldere en naleefbare afspraken te maken over samenwerking.*

Dit geldt uiteraard voor alle partijen!

4.3 Dynamo's voor vernieuwing

ontwikkelingen met meerwaarde

Onze gemeente telt ook gebieden waar we ons extra moeten inspannen om ontwikkelingen van de grond te krijgen. Maar als dat lukt, dan leveren ze meerwaarde voor de hele stad. Het zijn altijd gebieden waar de kwaliteiten (nog) niet op het niveau van de Buitenstad zijn en de bijbehorende opgaven zijn vaak ingewikkeld. Bijvoorbeeld doordat er veel tegelijkertijd speelt, of omdat de bijbehorende oplossingen vragen om een lange adem.

dynamo's

We noemen dergelijke gebieden dynamo's voor vernieuwing. Net als bij een echte dynamo moet je namelijk eerst zelf iets doen voordat er iets gebeurt. Maar als je de gebiedsontwikkelingen aan de praat hebt, dan voegen ze ook echt iets nieuws toe aan de Buitenstad. De gebiedsopgaven waarvoor dat geldt, zijn:

- vernieuwing van het centrum van Apeldoorn;
- kleinschalige herstructurering in wijken en buurten;
- transformatie van delen van de Kanaalzone;
- Zuidbroek en Zonnehoeve ontwikkelen tot Buitenstadse woonlandschappen;
- experiment agrarische vernieuwing.

prioriteiten

Deze gebieden zijn voor de Buitenstad belangrijk. Hier ligt (blijvende) prioriteit. Dat betekent dat we ook in tijden van schaarste, programma naar deze gebieden proberen te geleiden. Dit blijkt ook uit onze woningbouwprogrammering. Natuurlijk hebben we dit als gemeente niet altijd zelf in de hand, maar het zal wel de inzet zijn bij overleg met initiatiefnemers. Het past bij een duurzame Buitenstad dat binnenstedelijke ontwikkelingen prioriteit hebben. Daarom zijn zowel het vernieuwen van het centrum van Apeldoorn, de transformatie van delen van de Kanaalzone en kleinschalige herstructurering van buurten en wijken benoemd als dynamo. Maar ook het ontwikkelen van Zuidbroek & Zonnehoeve zijn belangrijke dynamo's, omdat ze de komende jaren mede het gezicht bepalen van de Buitenstad. Binnen het experiment agrarische vernieuwing heeft de pilot Uddel op dit moment prioriteit, aangezien zich hier concrete kansen voordoen.

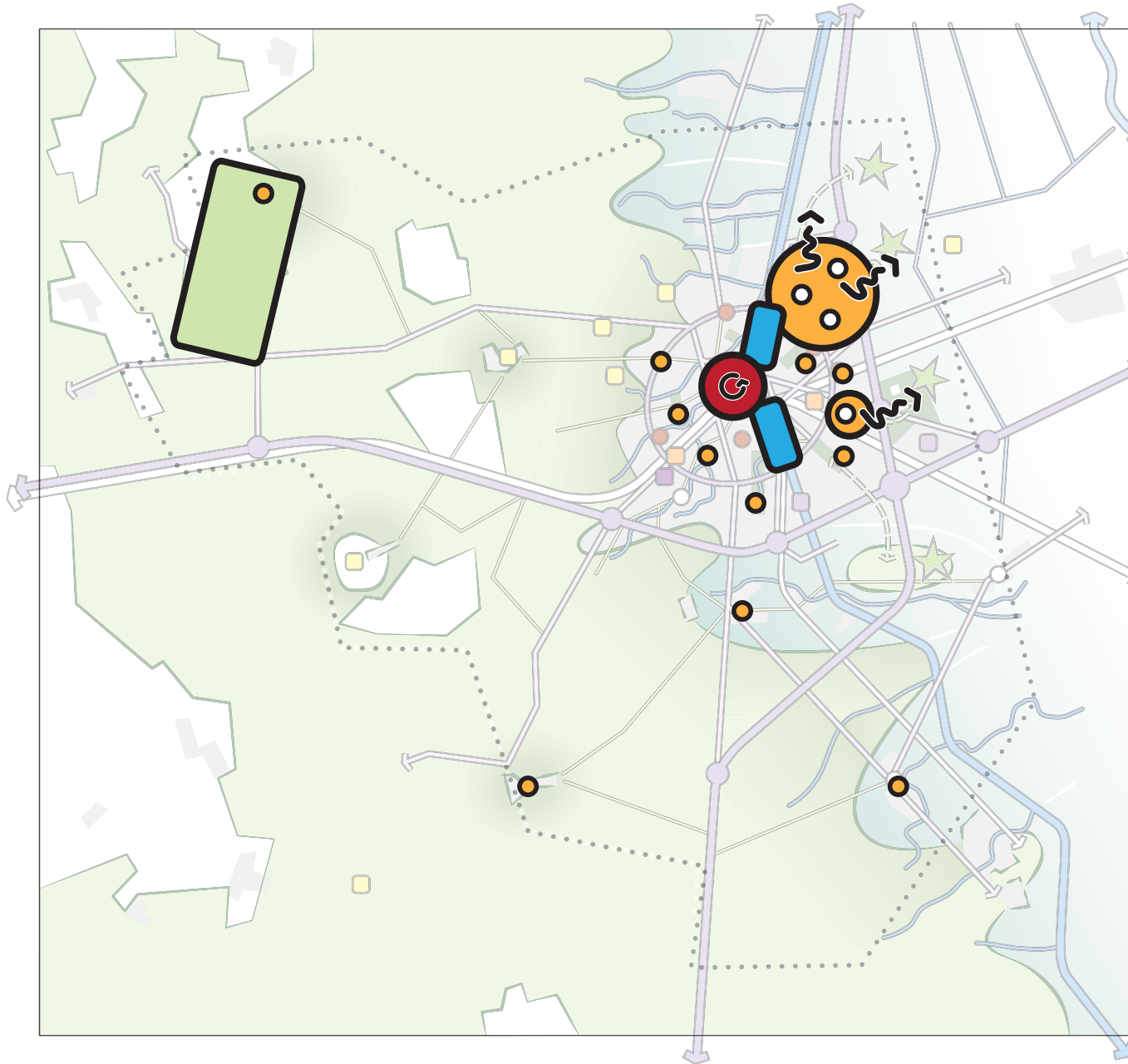
Programmatisch inzetten op de dynamo's zal altijd deel uitmaken van de totale Apeldoornse programmering. Daarin is gekozen voor een brede aanpak: een evenwichtige verdeling van programma over binnenstedelijke en uitleglocaties, tussen stad en dorpen, tussen private en publieke locaties. En er moet uiteraard afzet zijn en financiers. Programmeren doen we daarom ook met gebruik van marktkennis. Zie hiervoor paragraaf 5.3.

vernieuwing van het centrum van Apeldoorn

In het Apeldoornse centrum is sprake van een combinatie van ontwikkelingskansen en (toekomstige) opgaven. Bij de beschrijving van het fundament van de Buitenstad (paragraaf 4.1) is al aangegeven dat versterking en profilering van het centrum zich moet richten op het toevoegen van unieke stedelijke voorzieningen. Voorzieningen die nergens anders in de Buitenstad te vinden zijn en waarmee ook de regionale concurrentiepositie van het centrum wordt verbeterd. Voor de Buitenstad als geheel is het belangrijk dat het centrum een betere positie gaat innemen binnen het Veluwe toerisme. Daarbij haken we aan bij de ontwikkeling dat winkelen (funshoppen) zich inmiddels heeft omgevormd tot een recreatieve activiteit van formaat. Om hierop aan te sluiten is het nodig dat het centrum over een gevarieerder aanbod aan winkelvoorzieningen beschikt, maar vooral ook dat de verblijfskwaliteit verbetert. Door het winkelgebied te verruimen naar een aangename winkelroute ('winkel-acht'), door buitenruimten opnieuw in te richten en door het toevoegen van horeca, cultuur en (all weather) leisure wordt de binnenstad aantrekkelijker. In een gezinsstad als Apeldoorn mogen ook faciliteiten voor kinderen en kinderopvang natuurlijk niet ontbreken. Betere zichtbaarheid van de grote hoeveelheid Jugendstil-architectuur zal bijdragen aan de versterking van het eigen ruimtelijke profiel van het centrumgebied.

Het ruimtelijke profiel van het centrum verbetert ook door het karakter van de Buitenstad echt voelbaar te maken. Dat betekent een zorgvuldige inrichting van de buitenruimte en vooral ook het vergroenen van de binnenstad. De dennen op het stationsplein vormen een mooi startpunt voor het realiseren van een echt Veluwe combinatie van 'buiten' en 'binnenstad'. Daarnaast wordt ingezet op het creëren van onderscheid tussen drukke en rustige plekken in het centrum en het beter benutten van cultuurhistorische elementen en gebouwen als identiteitsdragers.

Het is belangrijk het centrum overzichtelijk en compact te houden. Wat dat betreft ligt een grote opgave bij het benutten van leegstaande en/of leegkomende gebouwen voor centrumfuncties. Wanneer leegstad voor langere tijd dreigt, moeten ook andere mogelijkheden worden onderzocht. Bijvoorbeeld tijdelijk gebruik. In het uiterste geval kunnen ook sloop of vernieuwbouw bijdragen aan de gewenste vergroening van de binnenstad.

dynamo's 2030

integrale ontwikkelopgaven

- vernieuwing van het centrum van Apeldoorn**
 ontwikkelen van een compleet en bereikbaar recreatief winkelgebied, met een aantrekkelijk verblijfsklimaat
- kleinschalige herstructurering in wijken en buurten**
 kleinschalige ontwikkeling van woongebieden, door differentiatie, verbeteren buitenruimte en toevoegen groen in de buurt
- transformatie van delen van de Kanaalzone**
 ontwikkelen van combinaties van wonen en werken met een stedelijk tintje (op Apeldoornse schaal)
- Zuidbroek en Zonnehoeve Buitenstads woonlandschap**
 Zuidbroek & Zonnehoeve: landschapsontwikkeling als drager van flexibele ontwikkelruimte voor wonen en verweving stad - land
- experiment agrarische vernieuwing**
 agrarische enclave Uddel als pilot: vernieuwing landbouw en recreatieve ontwikkeling

noord
0 1.000 2.000 3.000 m

Kleinschalige herstructurering in wijken en buurten

De buurten en wijken van Apeldoorn liggen er over het algemeen goed bij en de woontevredenheid is hoog. Grote probleemwijken, zoals die in veel andere grotere steden te vinden zijn, kent Apeldoorn gelukkig niet. Eventuele toekomstige problemen worden bij voorkeur preventief aangepakt.

De meeste buurten en wijken zijn al van Buitenstadniveau en zullen die kwaliteit de komende tijd bijna als vanzelf behouden. Extra aandacht is hier meestal niet nodig. In een aantal gevallen is die extra aandacht echter wel vereist. Dat is met name het geval in de oudere grootschalige wijken aan de zuid- en oostzijde van de stad. Ook daar gaat het echter niet om hele grote opgaven, maar vooral om een reeks kleinere, die vaak wel in samenhang kunnen worden aangepakt. Denk aan het kwalitatief aanpassen van woningen aan de verschuivingen in de vraag, aan het levensloopbestendig maken van woningen en aan het bouwtechnisch en energetisch aanpassen ervan. Maar vaak gaat het ook om hergebruik van leegkomende scholen of locaties, verbetering van het waterbergende vermogen van buurten en het beheer van de openbare ruimte. Als inspiratie voor de kwaliteit van dergelijke ruimtelijke ontwikkelingen zullen wij voor de stad een kookboek laten opstellen, net zoals die er al zijn voor het landschap en de dorpen.

Kleine herstructureringsopgaven dus, waarmee als een soort acupunctuur de leefkwaliteit van een wijk of buurt kan worden verbeterd. Deze opgave speelt de komende jaren op verschillende plekken:

Zuid & Zevenhuizen

Voor de wijken Zuid en Zevenhuizen geldt dat er de afgelopen jaren met de Complete Wijken aanpak veel vooruitgang is geboekt. Fysiek zijn er grote projecten gerealiseerd of in uitvoering, terwijl de wijken ook op sociaal gebied verbeterd zijn. Voor de komende tijd zullen nieuwe ingrepen kleinschaliger zijn en zich meer richten op straten en complexen. Daarnaast zien we in Zuid ook een opgave in de (energetische) verbetering van de particuliere woningvoorraad op ons afkomen.

Orden

Orden is een prachtig voorbeeld van naoorlogse stedenbouw, en die kwaliteit en identiteit willen wij graag in stand houden. Een deel van de wijk Orden heeft daarom gericht extra aandacht nodig vanwege de kwaliteit van de woningvoorraad en de zwakke economische positie van een groot deel van de bewoners. Ook delen van de particuliere woningvoorraad vereisen aandacht.

De Maten

De Maten is met 11.000 woningen en 29.000 inwoners de grootste 'bloemkoolwijk' van Nederland. Op zich is De Maten een prima wijk met goede voorzieningen, maar het woningaanbod is vrij eenzijdig en de aanwezige voorzieningen beginnen verouderd te raken. Op buurtniveau zijn tekenen van maatschappelijk en fysiek verval te zien. Als we hier in het beheer tijdig op anticiperen, zal De Maten een prima buurt blijven voor gezinnen en ouderen.

Kerschoten

De wijk Kerschoten is zeer ruim van opzet, is groen en biedt een breed scala aan woningen voor diverse gezinssituaties. Het is een wijk met een neutraal tot goed imago en met een kwaliteit die het verdient om op orde gehouden te worden. Volgens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed behoort Kerschoten tot de dertig (naoorlogse) wijken van nationale waarde. Dat de wijk aandacht vereist, komt doordat de matige economische positie van de vergrijzende bevolking op termijn problematisch kan worden. Daarnaast zal de leeftijd van de bebouwing bouwtechnische en energetische maatregelen nodig maken.

transformatie van delen van de Kanaalzone

Met de groei van Apeldoorn in oostelijke richting is het Apeldoorns Kanaal steeds centraler binnen de stad komen te liggen, als het kloppende hart van de Apeldoornse bedrijvigheid. Sinds het in 1972 voor de scheepvaart gesloten werd, hebben echter veel van de aanliggende terreinen hun functie verloren. Delen van de Kanaalzone zijn verouderd en er zijn bedrijven gevestigd die hinder veroorzaken. De Kanaalzone is een barrière geworden. Door de centrale ligging en door de deels groene en deels industriële uitstraling vormt de Kanaalzone echter ook een uniek gebied in de stad. In de Kanaalzone hebben we daarom al enkele jaren lang de kans gegrepen om nieuwe combinaties van wonen en werken aan het water te ontwikkelen. Direct grenzend aan het Centrum is de Kanaalzone daardoor flink van kleur verschoten. De Kanaaloevers zijn veel stedelijker geworden. Maar wel Apeldoorns, door de ruime opzet, de goed ingerichte openbare ruimte en de groene omgeving.

Hiermee willen we de komende jaren doorgaan, zij het op kleinere schaal. De focus ligt vooral op de centrale delen van de Kanaalzone en het Zwitsal terrein. In het hele plan wordt uitgegaan van een veel dunnere en meer groene invulling, zowel in de publieke als de private locaties. Dat sluit aan bij de ontwikkeling zoals die reeds gaande was: meer 'Apeldoorns' bouwen met bijvoorbeeld meer grondgebonden woningen. Ook de omvang van het totale programma in de Kanaalzone is kleiner dan eerder gedacht.

Het weer bevaarbaar maken van het Kanaal biedt voor de langere termijn een geweldige kans om het gebied van een nieuwe dynamiek te voorzien. De binding tussen het kanaal en de stad (en de regio) wordt erdoor versterkt, evenals de toeristische positie van het centrumgebied. Bovendien worden nieuwe mogelijkheden gecreëerd voor het realiseren van levendige woon-, werk- en (water-recreatieve) verblijfsmilieus.

In tijden van teruglopende programma's is het nodig om na te denken over de ontwikkeling van tijdelijke concepten. De gemeente kan daarbij een belangrijke rol spelen, bijvoorbeeld door vergunningvrije zones te creëren. Ook dat is een vorm van ruimte bieden. De (tijdelijke) invulmogelijkheden zijn vervolgens legio: festivals, stadslandbouw, freestyling, sport, stadsstranden, attracties, een stadscamping, dancefeesten, experimenteel theater, geluidsstudio's, oefenruimten, ateliers en ga zo maar door. Hergebruik van bestaande panden kan op deze manier ook nieuwe thema's en attracties voor de stad opleveren.

Zuidbroek en Zonnehoeve buitenstads woonlandschap

Een nog betere Buitenstad willen zijn, betekent ook dat we de lat bij de ontwikkeling van onze nieuwe woongebieden hoog leggen. Dat geldt met name voor Zuidbroek en Zonnehoeve die voor de komende 20 jaar de belangrijkste uitbreidingsgebieden vormen. Veranderende marktomstandigheden bieden daarbij ook nieuwe kansen voor een ontwikkelstrategie die zowel de kwaliteiten van de Buitenstad versterkt, als flexibele ontwikkelingsruimte biedt voor groenstedelijke woonprogramma's. Bijvoorbeeld door gebieden die voorlopig nog niet worden ontwikkeld alvast landschappelijk in te richten. De lufte op de woningmarkt kunnen we ook benutten om op beide locaties te zoeken naar nieuwe typen buitenstads wonen.

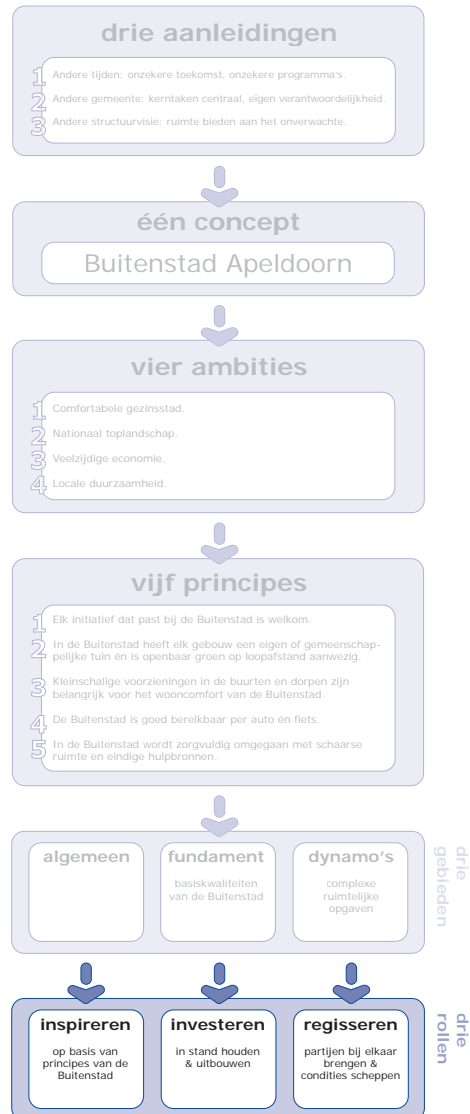
experiment agrarische vernieuwing

Vanuit de ambitie om de economische vitaliteit van onze buitengebieden te bevorderen (zie paragraaf 3.4) willen wij ruimte bieden voor vernieuwing van de agrarische sector. Daarom werken we aan het experiment 'agrarische vernieuwing' in de agrarische enclave Uddel. Doel ervan is om een integraal plan op te stellen voor het terugdringen van de ammoniakbelasting, een beter landschap en meer natuur, met aandacht voor dierenwelzijn. Dit doen we samen met de andere gebiedspartners. De agenda die we hierbij hebben gaat ook over leefbaarheid en economie. Private partijen worden betrokken en we denken vanuit (ontwikkelings)kansen, niet vanuit belemmeringen. Dat past ook bij de kansenbenadering van deze structuurvisie.

Dit alles maakt dit experiment tot een dynamo. De voornaamste opgave ligt immers in het zoeken naar mogelijkheden om flexibel met regelgeving om te kunnen gaan. En om te kijken of nieuwe kansen gecreëerd kunnen worden voor agrarische ontwikkeling. Daarbij gaat het ook om het zoeken naar nieuwe coalities en nieuwe (verbrede) economische activiteiten. Het experiment in de agrarische enclave bij Uddel vormt tevens een pilot voor het vinden van nieuwe relaties tussen stad en ommeland. Een ommeland dat ruimte biedt voor de stedelijke behoefte aan recreatie, energie en voedsel en dit als dienst aanbiedt. En dat bij voorkeur op basis van een duurzame kringloop. De resultaten van het experiment bij Uddel zijn daarom belangrijk voor de vernieuwing van onze benadering van agrarische ontwikkelingen elders in de gemeente. Nieuw Milligen vormt daar een voorbeeld van.

5. STRATEGIE

5.1 Inzet op maat

algemeen: inspireren op gebiedskwaliteit

We focussen met deze structuurvisie op de kwaliteiten van de Buitenstad. Hieraan willen we de komende jaren samen met anderen werken. Onze ambities hiervoor staan in de vorige hoofdstukken beschreven. Die maken duidelijk waar het ons om gaat in Apeldoorn, maar bieden tegelijkertijd ook ruimte voor de inbreng van anderen. Niemand weet precies wat de toekomst brengen zal. Dat vraagt om ruimte voor maatwerk. We willen nieuwe initiatieven die bijdragen aan de kwaliteit van de Buitenstad ondersteunen waar dat nodig en mogelijk is.

Het concept van de Buitenstad legt de relatie tussen bestaande kwaliteiten en nieuwe ontwikkelingskansen. Het bouwt voort op wat we al zijn. Dat maakt dit concept in onze ogen geloofwaardig en kansrijk voor Apeldoorn. De inspiratie voor nieuwe ontwikkelingen zoeken we in de kernkwaliteiten van de bestaande Buitenstad. De vijf principes voor ontwikkeling van de Buitenstad (zie paragraaf 4.2) vormen hiervoor de leidraad. Ze gelden voor het hele grondgebied van de gemeente. Samen met onze kookboeken vormen ze een goed instrument om te inspireren op kwaliteit. Het Groot Apeldoorns Landschapskookboek en het Klein Apeldoorns Dorpenkookboek werken al op deze manier. Ook voor de stad is een kookboek nodig, met een beschrijving van de bestaande kwaliteiten van wijken, buurten, parken en lanen. Een cultuurhistorische atlas kan eveneens hieraan bijdragen.

fundament: investeren in kernkwaliteit

In het fundament zijn de kernkwaliteiten van de Buitenstad samengebracht. Die kwaliteiten worden in bestemmingsplannen verankerd. Vanwege hun betekenis voor Apeldoorn als geheel investeren we zelf in het op kwaliteit houden van het fundament (beheer) en zullen dat waar mogelijk ook doen bij het uitbouwen ervan (ontwikkeling). Bij dat laatste gaat het bijvoorbeeld om het herstel van beken en sprenge, verbetering van de stedelijke infrastructuur en het versterken van de gebruikswaarde van het wetingenlandschap. Veelal zijn we regisseur en opdrachtgever. En wanneer anderen investeren, zullen wij optreden als bewaker van kwaliteit.

Het fundament is niet alleen van essentieel belang voor de bestaande Buitenstad, maar ook voor nieuwe ontwikkelingen. Onze investeringen stemmen we hierop ook zoveel mogelijk af, zodat we werk met werk kunnen maken

dynamo's: partner in nieuwe kwaliteit

De dynamo's zijn veelal complexe gebiedsontwikkelingen. De ontwikkeling ervan neemt vaak jaren in beslag, vaak met wisselende samenwerkingsverbanden. Vrijwel alle dynamo's beslaan grote gebieden, vaak met deelprojecten. Het is daarom logisch dat de gemeente hier de procesregie voert, zonder op voorhand zelf te produceren. Die regie begint veelal bij het samenbrengen of zo nodig zelfs bij het werven van partijen die bereid zijn om in een dynamo te investeren. Want dat is de essentie van de ontwikkeling van de dynamo's: je moet eerst tijd en menskracht investeren om daarna gezamenlijk op gebiedsniveau meerwaarde te kunnen ontwikkelen. Het zal vooral de markt zijn die financieel investeert. Als publieke partner zijn we gericht op de inbedding in ruimtelijke maatregelen (bestemmingsplannen) en het ontwikkelen van kwaliteiten die er op het niveau van de Buitenstad toe doen. Of we investeren in condities, bijvoorbeeld door het aanleggen van infrastructuur, openbaar groen of water.

5.2 Kostenverhaal

samen investeren in kwaliteit

Ook de komende decennia zijn investeringen nodig voor het op peil houden en verder verhogen van de kwaliteit van de Buitenstad. Investeringen in een goed leefklimaat en investeringen om aantrekkelijk te blijven en uitnodigend te zijn voor mensen. Of ze nu bewoner, ondernemer of bezoeker zijn. Maar ook investeringen in de grote biodiversiteit die we hier herbergen. Dit alles draagt bij aan de marktwaarde van Apeldoorn. We investeren hierin als gemeente zelf, bijvoorbeeld door beheer en onderhoud. En we vragen anderen om bij te dragen. De gemeente zet daarom stevig in op kostenverhaal. Want we willen samen investeren in de kwaliteit van Apeldoorn.

We zetten met deze structuurvisie in op drie vormen van kostenverhaal: bovenwijkse voorzieningen, verevening van bovenplanse kosten en bijdragen ruimtelijke ontwikkeling. Ze zijn alledrie van wezenlijk belang voor de verdere ontwikkeling van de Buitenstad.

De beleidsinzet is en blijft om via bijvoorbeeld de heffing van het tarief bovenwijks anderen te laten meebetalen aan het grijze, groene en blauwe casco. Een deel van het kostenverhaal zal verplicht worden opgelegd aan initiatiefnemers die zelf willen realiseren (bijvoorbeeld de normale kosten van grondexploitatie, waaronder de bovenwijkse bijdrage). Een ander deel van de kosten (de bijdragen ruimtelijke ontwikkeling) zal langs de weg van overleg worden verhaald.

ALGEMEEN: *inspireren op gebiedskwaliteit*

- vijf principes voor ontwikkeling
- kookboeken als inspiratiebron
- faciliteren en ondersteunen van initiatieven
- procedures waar mogelijk verder versnellen en vereenvoudigen
- flexibele bestemmingplannen

manier van werken: inzet en rollen

Voorop staat dat de economische uitvoerbaarheid van plannen alleen maar haalbaar is als ook anderen meebetalen. De gemeente is – telkens integraal af te wegen in de meerjarenbegroting - daarbij één van de investerende partijen. Maar we kunnen en willen de verantwoordelijkheid hiervoor niet alleen nemen. Investeringen in de Buitenstad komen iedereen ten goede. We vragen daarom ook aan initiatiefnemers een bijdrage. De kwaliteiten van de Buitenstad krijgen daarmee ook meer een plek in de samenleving.

bovenwijkse voorzieningen

Bovenwijkse voorzieningen zijn infrastructurele werken die moeten worden aangelegd vanwege de effecten die projecten kunnen hebben op hun (wijdere) omgeving. Denk daarbij aan voorzieningen

FUNDAMENTEN: *investeren in kernkwaliteit*

- verankeren in bestemmingsplannen
- investeren in verbetering van zwakke schakels en missing links
- opstellen investeringschema in samenhang met projectenplanning
- opdrachtgever en kwaliteitsbewaker bij de uitvoering (zelfrealisatie)

DYNAMO'S *partner in nieuwe kwaliteit*

- bij elkaar brengen en werven van investerende bedrijven
- publieke partner en procesregie in integrale gebiedsontwikkelingen
- verdeling inhoudelijke zeggenschap op basis van investeringsvolumina
- organiseren van een marktgerichte programmering van de stad

als wegen en paden, parkeerplaatsen, rioleringssystemen, groenstructuren en watersystemen. Het zijn ingrepen die veelal van civieltechnische aard zijn en die zich vooral richten op wat in deze structuurvisie het fundament van de Buitenstad wordt genoemd. De kosten en de kostentoedeling hiervan zijn niet onderhandelbaar. Jaarlijks vindt actualisering plaats via bijvoorbeeld de paragraaf grondbeleid van de gemeentelijke meerjarenbegroting.

bovenplanse kosten

Een structuurvisie biedt op basis van de Wet ruimtelijke ordening nog twee mogelijkheden voor het verhalen van kosten. De eerste mogelijkheid betreft de bijdragen aan 'bovenplanse kosten' (kosten die niet in Bro 6.23, 6.24 en 6.25 staan). De bijbehorende bijdragen zullen door ons worden bepaald in nog volgende uitvoeringsparagrafen. Deze middelen zullen vooral worden ingezet voor de verdere ontwikkeling van de dynamo's en (conform reeds lang bestaand beleid in de dorpen) ter ondersteuning van sociale huur en koop. Dit laatste beleidsdoel wordt met deze structuurvisie verruimd naar het hele grondgebied van de gemeente en ook verruimd naar het publieke.

bijdrage ruimtelijke ontwikkeling

De tweede mogelijkheid die de Wet ruimtelijke ordening biedt, richt zich op 'bijdragen aan de ruimtelijke ontwikkeling'. Dat zijn bijdragen aan de kosten die gemaakt moeten worden om Apeldoorn als geheel verder te ontwikkelen. Daarbij moet gedacht worden aan bijdragen voor natuurontwikkeling, nieuwe recreatiegebieden, aanpassing van de watersystemen en vereveningsbijdragen aan de dynamo's.

De wetgever stelt hier niet de eis van profijt, toerekenbaarheid en proportionaliteit, maar er moet wel sprake zijn van samenhang. Vandaar dat het hier per definitie gaat om een vrijwillige bijdrage. De hoogte ervan wordt ontleend aan een kostenopzet en wat we vragen wordt geïndividualiseerd. Wij zetten de 'bijdragen aan de ruimtelijke ontwikkeling' in op zowel het fundament als de dynamo's. Elke bijdrage wordt apart ontwikkeld in een uitvoeringsregeling en separaat aan de gemeenteraad voorgelegd.

samen voor het toplandschap

Het behoud van de kwaliteit van het toplandschap is een gezamenlijke opgave, voor gemeente, bewoners en bedrijven. In de bebouwde omgeving heeft de gemeente hierin, als eigenaar van openbare ruimte, meestal een leidende rol. In het buitengebied is de kwaliteit van het landschap veel meer het resultaat van een samenspel van partijen, waarbij van alle partijen een bijdrage wordt verwacht. Daarbij gaat het niet altijd om geld, maar ook om het benutten van bijdragen in natura.

De al bestaande regeling voor landschapsversterking richt zich specifiek op vrijkomende agrarische bebouwing. Onze beleidsinzet is echter dat elke functieverandering in het buitengebied een bijdrage aan het landschap levert. De bestaande regeling (gebaseerd op art. 6.24.a Wro) zal hierop worden aangevuld.

Om te beginnen wordt compensatie gevraagd voor waarden die verloren gaan. De Wro en het provinciale beleid bieden specifieke aanknopingspunten rond de Ecologische Hoofdstructuur en bos- en natuurcompensatie. Daarnaast wordt om een aanvullende bijdrage gevraagd. De middelen worden ingezet ter versterking van het landschap, gericht op een betere groenblauwe dooradering. Zoals het recreatieve wandel- en fietspadennetwerk, lokale ommetjes, klompen- en kerkenpaden, kleinschalige recreatieve voorzieningen, landschapselementen, wegbepanting en laanstructuren, biodiversiteitsmaatregelen en cultuurhistorische landschapsrelicten.

de systematiek van kostenverhaal

Als je aan iemand geld vraagt, moet je ook kunnen verantwoorden waaraan je het gaat besteden. Deze structuurvisie geeft hiervoor het algemene kader. Het Uitvoeringsprogramma 1.0 is de eerste aanzet van mogelijke uitvoeringsprojecten en te beschouwen als groslijst. De projecten zijn gekoppeld aan de verschillende doelen die wij met de structuurvisie nastreven. Elk jaar zullen we in de gemeentelijke meerjarenbegroting aangeven welke projecten of onderdelen hiervan voor de uitvoering van de structuurvisie zó belangrijk zijn, dat we daarvoor bijdragen van anderen vragen.

Wij vinden het van belang dat financiële bijdragen (Wro 6.24.1.a) aan de ruimtelijke kwaliteit van Apeldoorn in de pas lopen met actuele marktomstandigheden. Want we willen ook niet overvragen, daar is niemand bij gebaat. De nieuw gevraagde bijdragen Wro 6.24.1.a zullen we daarom telkens individualiseren aan de hand van een casus (maatwerk). En we zullen de ontwikkelingen in de markt betrekken bij de jaarlijkse actualisering van de paragraaf grondbeleid in de gemeentelijke meerjarenbegroting. Wanneer marktomstandigheden hier aanleiding toe geven, kunnen wij de in rekening te brengen bedragen (Wro 6.24.1.a) aanpassen. Daarbij zullen wij ook oog hebben voor de ontwikkelingsrisico's die met de aard van het programma samenhangen. Behalve voor de (traditionele) sociale huur en sociale koop, zullen wij dat ook doen voor bovenwijkse voorzieningen en de bijdrage aan dynamo's en de landschapsverevening.

5.3 De weg naar succes

flexibele bestemmingsplannen

We hebben het al eerder gezegd: de toekomst is onvoorspelbaar. Sinds de economische crisis van de afgelopen jaren is de onzekerheid groot. Investeerders (en overheden) zijn steeds minder geneigd om (grote) nieuwe ontwikkelingen aan te gaan, zonder behoorlijk zeker te zijn over de afzet ervan. Stedelijke en dorpse ontwikkelingen worden meer en meer door de vraag aangestuurd. En diezelfde terughoudendheid bij investeerders zal er ook steeds vaker toe leiden, dat eindgebruikers zelf initiatieven gaan ontplooiën, al dan niet in collectief verband.

Dat betekent dat in bestemmingsplannen telkens een keuze moet worden gemaakt in hoeverre ingespeeld kan worden op veranderende en vaak nog onvoorziene vraag. Als we ruimte willen bieden voor een grotere verscheidenheid aan initiatieven 'van onderop', zullen onze bestemmingsplannen en andere planologische regelingen ook flexibeler moeten zijn. In algemene zin betekent dit bijvoorbeeld ruimer bestemmen (meer gemengde bestemmingen), minder gedetailleerd de bouwingsmogelijkheden vastleggen of werken met meer flexibiliteitsbepalingen. Vooral de omgevingskwaliteit moet centraal staan. Op deze manier kunnen we beter inspelen op bijvoorbeeld initiatieven voor tijdelijk gebruik van leegstaand vastgoed of braakliggende (bedrijven)terreinen. Maar een algemeen recept voor flexibeler bestemmen is niet te geven. Telkens zal aan de hand van de concrete omstandigheden en doelstellingen bevestigd moeten worden welke flexibiliteit gewenst is, ook in relatie tot kostenverhaal. Dit doen we samen met bewoners en belanghebbenden in het plangebied.

Regelmatig wordt bevestigd of er aanleiding is het dan geldende bestemmingsplan (partieel) te herzien. Flexibel bestemmen komt ook daarbij aan de orde.

adaptief programmeren

Programmeren in een onzekere wereld vraagt om flexibiliteit. We willen daarom adaptief programmeren. Zodat we snel bij kunnen schakelen als zich nieuwe ontwikkelingen voordoen. En programma's kunnen bijstellen of uitwisselen als dat nodig is. Als het gaat om programmeren, voeren we als gemeente de regie, maar een goede voeling met de markt is cruciaal. We betrekken marktpartijen en merktdeskundigen daarom bij onze programmering. De ambities moeten immers zoveel mogelijk gedeelde ambities worden.

Programmeren is geen eenmalige actie, maar een permanent proces. Ook de regio Stedendriehoek en de provincie Gelderland zijn daar belangrijke partners bij. In de programmering spelen de dyna-

mo's een belangrijke rol. Daar willen we in ieder geval programma laten landen, omdat het cruciale ontwikkelingen voor de Buitenstad zijn.

ook regionaal inzetten

Ook binnen de Stedendriehoek onderscheidt Apeldoorn zich als Buitenstad van bijvoorbeeld de historische Hanzesteden Deventer en Zutphen en van de andere Stedendrihoekgemeenten. Maar er is ook programmatische samenhang, bijvoorbeeld als het gaat om het aantrekken van bewoners (en bedrijven) vanuit de Randstad, het onderbrengen van regionale werkgelegenheid en de markt voor (boven)regionale winkelvevoorzieningen. Afstemming binnen de Stedendriehoek is daarom van groot belang. Daarnaast zetten we in op het (verder) ontwikkelen van een gezamenlijk regionaal profiel. Onderlinge specialisatie moet er toe leiden dat de marktpositie van de Stedendriehoek als geheel wordt versterkt

Ook voor de programmatische afstemming in de Stedendriehoek geldt dat regelmatig op basis van actuele marktontwikkelingen wordt gekeken waar concurrentie dreigt en waar we elkaar aanvullen. En dat heeft natuurlijk alleen nut als er vervolgens afspraken gemaakt kunnen worden over fasering, temporisering of uitwisseling van projecten of programma's. Alleen door samen te werken met de partners binnen de Stedendriehoek, kunnen de ambities uit deze structuurvisie verder worden gebracht. Dat geldt voor de al eerder genoemde programmatische afstemming, maar ook voor bijvoorbeeld de doorstroming op de A1 en A50 en het realiseren van spoorverbindingen naar Arnhem en Zwolle. Ook het bevaarbaar maken van het Apeldoorns Kanaal of het verder uitbouwen van de Veluwe als toeristisch toplandschap vraagt om partnerschap, soms ook met meer partijen dan alleen de regio. Ook het waterschap Vallei en Veluwe is een belangrijke regionale samenwerkingspartner als het gaat om de wateropgaven die op ons afkomen. En vanzelfsprekend is de provincie Gelderland een belangrijke partner bij uitvoering.

samen werken aan de Buitenstad

Werken aan de Buitenstad doen we samen. Dat vraagt om een open proces, waarbij vanaf het begin wordt aangestuurd op een zo goed mogelijke gezamenlijke uitkomst. Die uitkomst is van tevoren niet precies vast te leggen, maar wel kan worden vastgelegd dat initiatieven moeten bijdragen aan de Buitenstad. Dat vraagt om eerlijke en transparante afwegingsargumenten. Zodat we kunnen uitleggen wanneer er sprake is van meerwaarde voor de Buitenstad en wanneer niet. De principes voor de Buitenstad zijn hiervoor ons houvast. Maar het is tegelijkertijd ook een nieuwe werkwijze, die zich nog verder zal moeten ontwikkelen en bewijzen. We zullen dan ook op gezette tijden de effectiviteit en de 'klanttevredenheid' hiervan evalueren.

deel 2: uitvoering

I. KANSKAARTEN 1.0

Buitenstad Apeldoorn

Deze structuurvisie focust op de belangrijkste kwaliteiten van Apeldoorn. In het begrip Buitenstad komen die kwaliteiten samen. We hebben voor de Buitenstad vier ambities benoemd waaraan we samen willen werken. Die bouwen voort op waar Apeldoorn al sterk in is. En ze staan centraal bij alles wat we doen. Onze investeringen zullen zich daarbij vooral richten op het fundament van de Buitenstad en op de dynamo's.

vier kanskaarten

Daarnaast hebben wij voor elke ambitie een kanskaart opgesteld. Ze geven aan waar wij als gemeente kansen zien om de Buitenstad de komende jaren verder uit te bouwen en te versterken. Kanskaarten zijn geen projectenkaarten. Ze zijn bedoeld om te inspireren, te verleiden en om te verbinden met kansen die u ziet. Niet alles op kaart zal kunnen en zeker niet alles zal morgen al kunnen. Maar de kanskaarten geven wel een ambitie weer. Een ambitie waar we samen met anderen aan willen werken.

De kanskaarten hebben geen juridische status, maar vormen onze uitnodiging om met u als initiatiefnemers in gesprek te gaan. Wat wilt u, waar ziet u kansen? Kunnen we die wellicht verbinden en samen ambities dichterbij brengen?

Laat u inspireren om mee te bouwen aan de Buitenstad!

kanskaart 2030

Comfortabele gezinsstad

groen & routes

- groene kwaliteiten als drager
behouden, uitbouwen en verbeteren gebruikskwaliteiten
- verbeteren verbindingen met het buitengebied
toegankelijkheid Veluwezijde & robuuste verbindingen IJsselvallei
- optimaliseren lokale netwerken
verknopen van routes & invullen ontbrekende schakels
- voorinvesteren in groen
bij het realiseren van nieuwe woongebieden bij de kern Apeldoorn

wonen

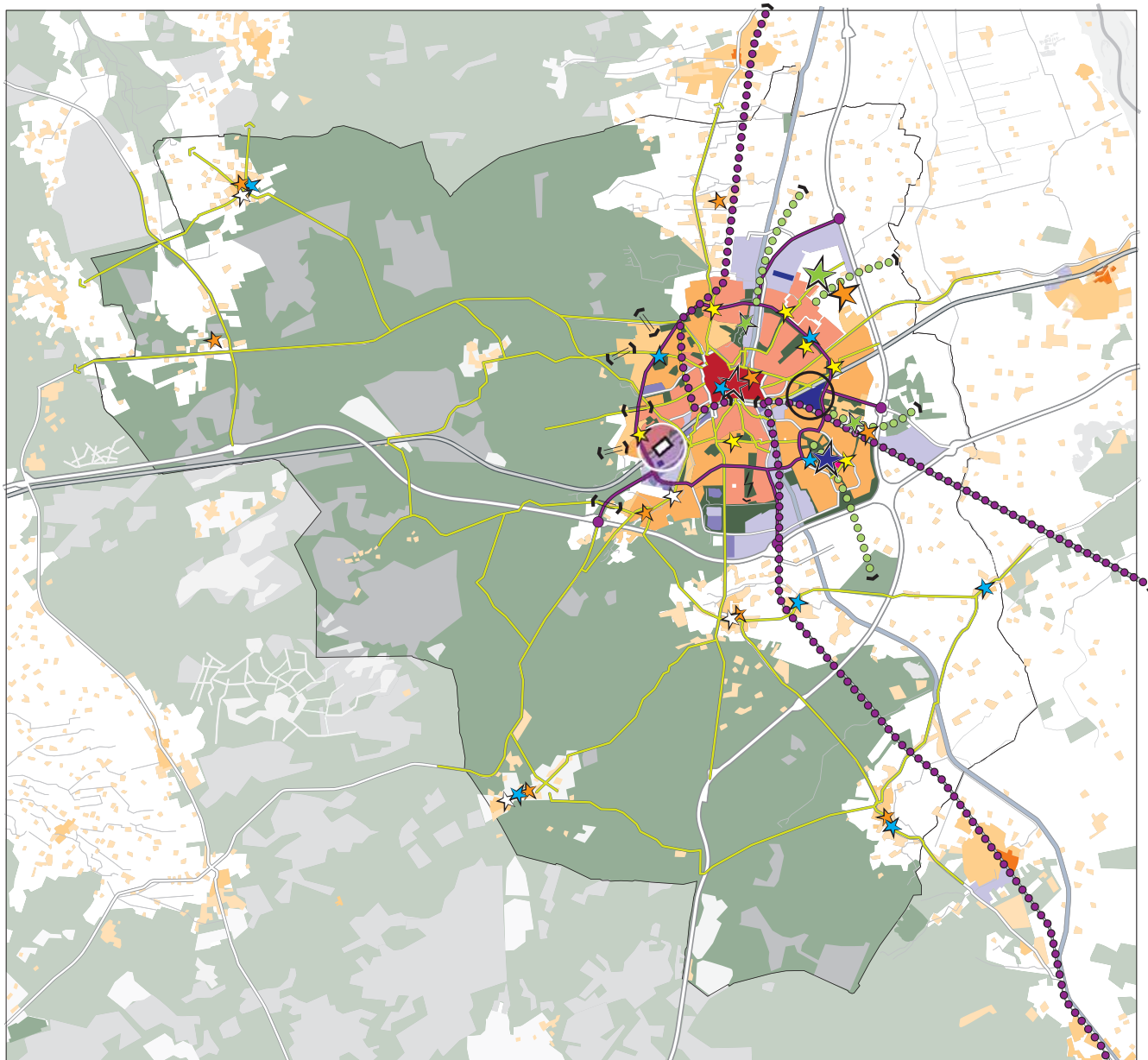
- kansen voor de bestaande wijken
handhaven hoogwaardig en afwisselend leefklimaat / ondergronds brengen hoogspanningsleidingen
- wonen in de binnenstad versterken
verdere ontwikkeling diversiteit & stedelijk Buitenstadmilieu
- nieuwe Buitenstadse woonmilieus ontwikkelen
in de bestaande kernen en op uitlocaties

ontmoeting & leefbaarheid

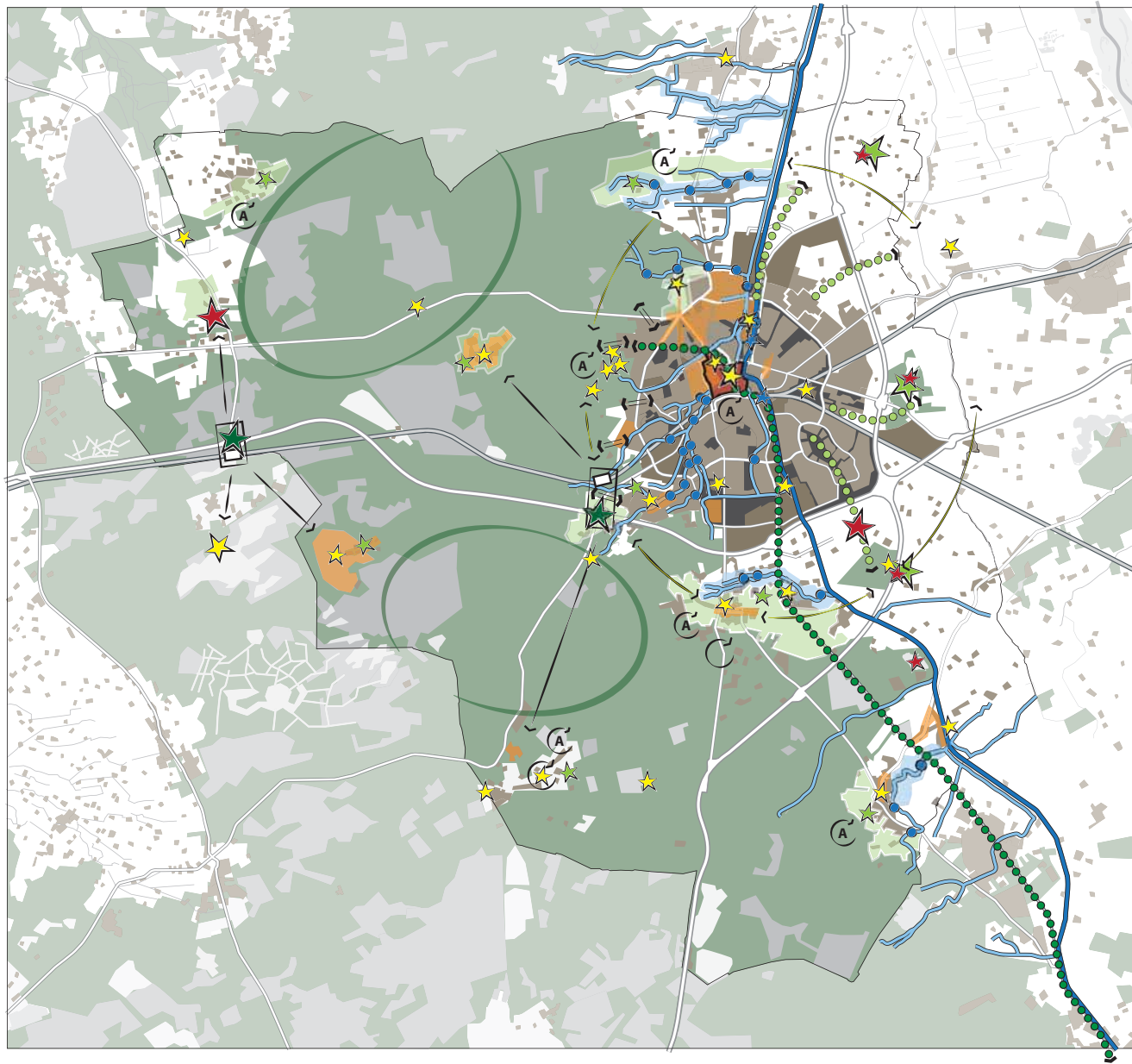
- ontmoetingsplekken creëren (indicatief)
benutten braakliggende terreinen & stimuleren functiemenging
- zelfbeheer en burenhulp stimuleren
de Maten als pilot

voorzieningen & bereikbaarheid

- verblijfskwaliteit centrum verbeteren
vergroenen & aantrekkelijker maken voor kinderen
- voorzieningen in de buurt
wijk- & dorpscentra, scholen, zwembaden, attracties enz. (alleen wijk- & dorpscentra op de kaart)
- grootschalig voorzieningenaanbod versterken
aanbod centrum verbreden & grootschalige detailhandel concentreren
- verbeteren autobereikbaarheid
versterken ring en stadsentrees
- verbeteren ov-bereikbaarheid richting Arnhem en Zwolle
(verschillende tracévarianten) & station Apeldoorn-west

noord
0 1.000 2.000 3.000 m

kanskaart 2030

Toeristisch toplandschap

routes & knooppunten

- uitbouwen **regionale netwerken**: completeren fiets- en wandelcircuits
toegankelijkheid Veluwezijde & robuuste verbindingen IJsselvallei
- opnemen in **landelijk netwerk**
ontwikkelen 'Veluwe-knooppunten' (mogelijke locaties)
- verbeteren informatievoorziening & ontwikkelen arrangementen
koppelen van attracties en centrum, benutten VSM-lijn

groen & water

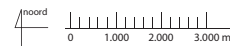
- contrasten handhaven
ruimte voor rust en stilte
- Apeldoorns Kanaal bevaarbaar maken
kansen voor jachthaven aan de rand van het centrum
- ontwikkelen IJsselvallei tot een landschap van Buitenstadniveau
met ruimte voor nieuwe recreatieve concentratiepunten

voorzieningen

- versterken van de recreatieve aantrekkelijkheid van het centrum
verbreden van het aanbod en verbeteren van de verblijfskwaliteit
- nieuwe recreatieve concentratiepunten realiseren
waar mogelijk i.c.m. cultuurhistorie
- recreatief aanbod verbreden
benutten van kansen voor het ontwikkelen van zorgrecreatie
- vernieuwen van het recreatieaanbod
regeling voor vrijkomende recreatiebedrijven (VRB)

onderlegger

- waardevolle (open) landschappen
beekdalen & enken
- waardevolle landschappelijke en cultuurhistorische complexen
o.a. De Parken, Indische buurt, Hoog Soeren, Radio Kootwijk enz.
- beken, sprengen & molenlocaties
afroden herstel beken en sprengen
- bestaande recreatieve concentratiepunten
o.a. Radio Kootwijk, dorpen, Julianatoren, Paleis 't Loo, Omnisport

kanskaart 2030

Veelzijdige economie

profileren & uitbouwen

- profileren van Apeldoorn als veelzijdige economie
ict, zorg, transport & logistiek, toerisme & recreatie, maakindustrie
- profileren van de dorpen (benutten kwaliteiten)
kansen voor toerisme, recreatie, landbouw & zorg
- profileren van de verschillende bedrijvenlocaties
inzetten op diversiteit
(verschillen in welstandsniveau, schaal en milieucategorieën)
- Stadhoudersmolen** *kleine ondernemers, dorps/lokaal, starters*
- Apeldoorn-noord** *2e stadsentree, representatief, gemiddelde omvang*
- Ecofactorij** *duurzaam & efficiënt, grootschalig, distributie en productie*
- Kayersmolen** *kleine ondernemers, lokaal & regionaal, grote schaal, free-zoning*
- Zuidwestpoort** *representatief, losse bebouwing in het groen, hoogwaardig*
- IT-campus** *kleinschalig, verweving wonen & werken*

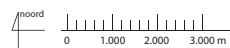
- mogelijke uitbreidingsruimte
Ecofactorij
- kansen voor functiemenging wonen & werken
langs Kanaal en spoor
- concentreren van grootschalige detailhandel
uitbouwen van de Voorwaarts / het Rietveld
- concentratiegebied hoger en middelbaar onderwijs
profileren & uitbouwen
- ruimte voor een uitzonderlijk initiatief voor de Buitenstad
Nieuw Milligen / RBAZ

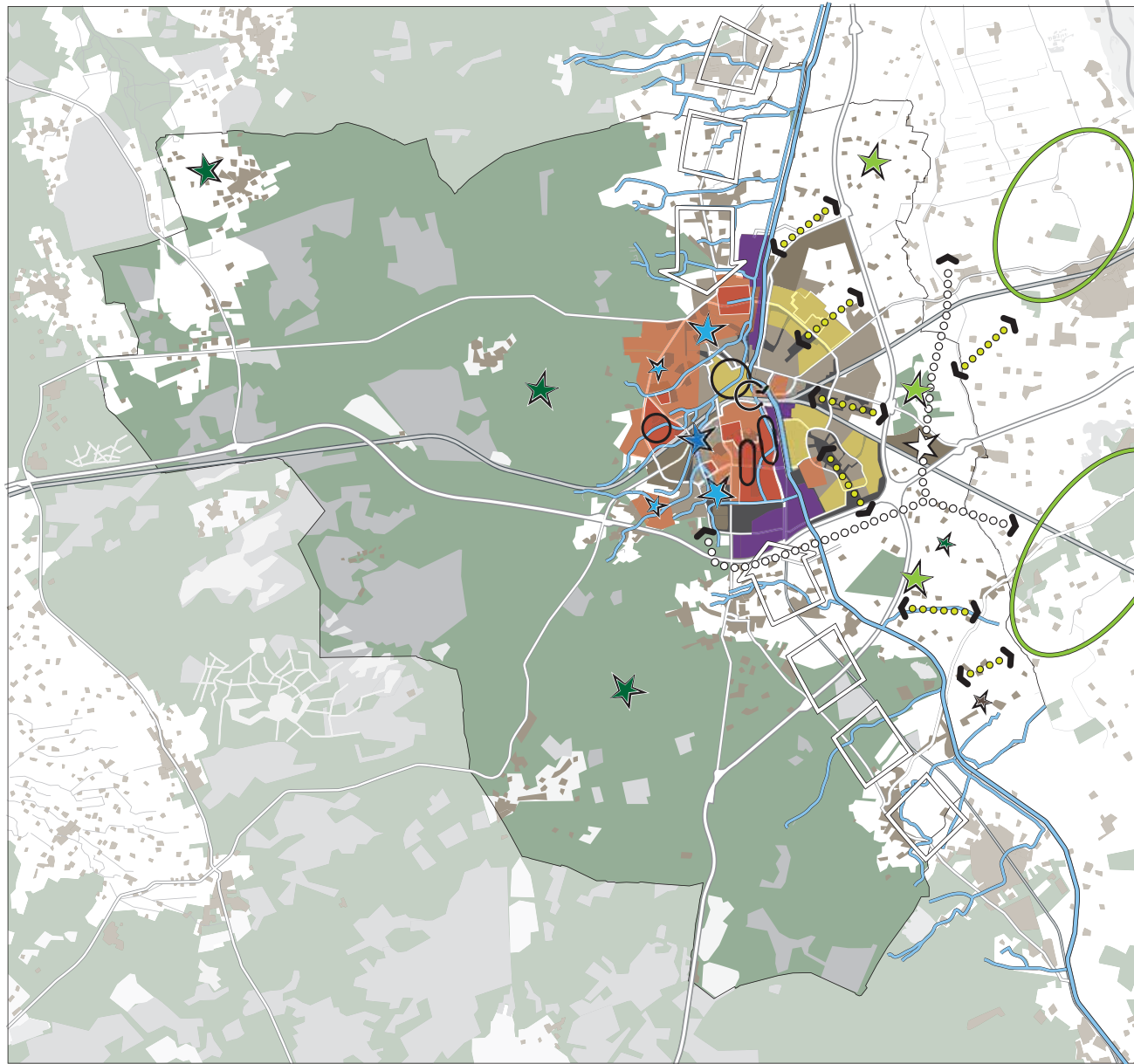
netwerken

- ontwikkelen van netwerken tussen bedrijven en kennisinstellingen
IT-campus als voorbeeld

infrastructuur

- spoorverbinding richting Zwolle & Arnhem
verschillende tracévarianten
- realiseren stations Apeldoorn-west & -zuid
verbeteren ontsluiting bedrijventerreinen

kanskaart 2030

Locale duurzaamheid

energie

- kansen voor terugdringen energieverbruik woonwijken
hoge energieprestatieindex en/of hoog energieverbruik
- duurzame koelsystemen
benutten 12° waterbuffer Veluwerand
- koude - warmte opslag (niet op kaart)
niet locatiegebonden, maar niet in waterbufferzone Veluwerand
- mogelijk biogasnetwerk regio
kansen voor aansluiting Ecofactorij
- benutten aanwezige biomassa / energieproductie
Veluwe & landbouw in de IJsselvallei en de agrarische enclave
- WIND benutten kleinschalige kansen windenergie

leefbaarheid & herstructurering

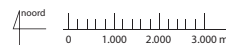
- tegengaan 'urban heating'
verdunnen & meer water, straatgroen en groen op daken
- lage leefbaarheidsscore wijken (score 2010) /
herstructurering bij overlap met hoog energieverbruik
- bevorderen herbestemming (indicatief)
zuinig ruimtegebruik, offensief leegstand

biodiversiteit

- brongebieden biodiversiteit behouden en versterken
Veluwe, beken, sprengen, landgoederen, Beekbergerwoud enz.
- realiseren groene wiggen & regionale verbindingen
versterken van de biodiversiteit
- beken en sprengen door laten dringen in stedelijk gebied
kansen voor biodiversiteit en recreatie

water & ruimtelijke ordening

- kansen voor waterberging op de Veluwerand
herstellen beken en sprengen, verbreden sloten, minder verharding enz.
- verduurzamen en vergroenen oudere bedrijventerreinen
verbeteren energieprestaties en vergroten biodiversiteit

II. UITVOERINGSPROGRAMMA 1.0

Dit Uitvoeringsprogramma 1.0 geeft een eerste aanzet voor de projecten die wij van groot belang vinden voor de kwaliteit van Apeldoorn. Het is de groslijst voor de onderbouwing van het kostenverhaal. Zie daarvoor paragraaf 5.2. In de gemeentelijke meerjarenbegroting wordt dit programma jaarlijks geactualiseerd. Vandaar de toevoeging '1.0'.

	Bijdragen aan de Buitenstad	Dekkingsplan	Staalkaart van projecten	
FUNDAMENT	Verbeteren van de bereikbaarheid	Locale voorzieningen meenemen in het investeringsplan bovenwijks met een aandeel dat wordt opgebracht door nieuwe ontwikkelingen en een deel dat wordt betaald uit de algemene middelen. Bijdragen aan gewenste nationale en regionale infrastructuur daar mede op baseren.	<ul style="list-style-type: none"> - Verbeteren van de doorstroming op de A1 en A50. - Realiseren van een spoorverbinding Apeldoorn-Arnhem. - Realiseren van een spoorverbinding Apeldoorn-Zwolle. - Realiseren van een station Apeldoorn-west. 	<ul style="list-style-type: none"> - Realiseren van een station Apeldoorn-zuid. - Verbeteren van de doorstroming op de Ring Apeldoorn. - Openbaar vervoer bedrijven en kantoren.
	Uitbouwen van blauwgroene structuren & Groene Mal	Algemene middelen, subsidies en meenemen in het investeringsplan bovenwijks (onderdeel groenfonds voor het buitengebied).	<ul style="list-style-type: none"> - Herstel van de beken en sprengen - Verruimen van het stedelijk waterbergend vermogen met bijdragen aan verbetering van de biodiversiteit en ecologische verbindingen. - Realiseren van de groene uitloopgebieden Beekbergerwoud, Woudhuis en Weteringse Broek. 	<ul style="list-style-type: none"> - Realiseren van groene wiggen en verbindingen naar de uitloopgebieden aan de oostkant van de stad. - Kwaliteitsverbetering laanbeplanting langs Ring en radialen. - Versterken ecologische en recreatieve netwerken. - Groene structuurversterkingen in de dynamo's.
	Verbreden en vernieuwen van het toeristisch-recreatieve palet	Dekken vanuit algemene middelen en subsidies.	<ul style="list-style-type: none"> - Het Apeldoorns kanaal (weer) bevaarbaar maken. - Samenhang aanbrengen tussen fietsroutes stad en buitengebied. 	<ul style="list-style-type: none"> - Verbeteren van de openbare toegankelijkheid van de Veluwe.
DYNAMO'S	Actualiseren van de Buitenstedelijke woonkwaliteit	Dekken vanuit algemene middelen en bijdragen ruimtelijke ontwikkeling.	<ul style="list-style-type: none"> - Transformatie van delen van de Kanaalzone. - Herprogrammeren en extensiveren van Zuidbroek. - Ontwikkelen van groen wonen in de binnenstad. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kleinschalige herstructurering verouderde delen wijken en buurten.
	Bieden van een fijnmazige voorzieningenstructuur	Dekken vanuit algemene middelen en bijdragen ruimtelijke ontwikkeling dynamo's.	<ul style="list-style-type: none"> - Verbeteren van de kwaliteit van de buurt/wijkcentra. - Ondersteunen van zelfbeheer van buurtvoorzieningen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Buurt-/wijkcentra bereikbaar met alle modaliteiten. - Kwaliteitsverbetering van de openbare ruimte in buurt/wijkcentra.
	Vernieuwen van de verblijfskwaliteit in het centrum	Dekken vanuit algemene middelen en bijdragen ruimtelijke ontwikkeling dynamo's.	<ul style="list-style-type: none"> - Verbeteren van de kwaliteit van de openbare ruimte. - Herprofilieren van de Binnenring. 	<ul style="list-style-type: none"> - Vergroenen van de binnenstad. - Realiseren van voldoende parkeren in de binnenstad (voor auto en fiets).
	Versterken van het economische vestigingsklimaat	Dekken vanuit algemene middelen en subsidies.	<ul style="list-style-type: none"> - Ontwikkelen Europaweg en de stadsas Kayersdijk. - Ontwikkelen Ecofactory 1 & 2. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kwaliteitsverbetering van bestaande bedrijventerreinen. - Benutten van cultureel erfgoed.
	Ondersteunen van economische innovatie	Dekken vanuit algemene middelen en subsidies.	<ul style="list-style-type: none"> - Realiseren van een fijnmazig digitaal netwerk. - Bevorderen kenniscampus voor onderwijs en bedrijven. 	<ul style="list-style-type: none"> - Stimuleren van ruimten voor starters en kleine bedrijfjes. - Experimenteren met proeftuinen voor regelarme free-zoning.

BIJLAGEN

BIJLAGE A: proces

December 2010 en januari 2011

- Diverse externe deskundigen (o.a. ondernemers, corporaties en ontwikkelaars) betrokken bij het opstellen van een Plan van Aanpak.

April 2011

- Het college van Burgemeester en Wethouders (B&W) stelt Plan van Aanpak vast.

Mei 2011

- De Politieke Markt Apeldoorn (PMA) bespreekt het Plan van Aanpak.

Juni 2011

- Discussieavond met externe partners: wijk- en dorpsraden, ondernemers, beleggers, corporaties, belangengroepen, en inwoners over het Plan van Aanpak: wat is de agenda voor de structuurvisie?

Augustus en september 2011

- 'Omdenksessies' met diverse externe deskundigen (onder andere ondernemers, corporaties en ontwikkelaars) over de uitvoeringstrategie.

Oktober 2011

- Rode draad structuurvisie bespreken in B&W.
- Rode draad structuurvisie bespreken met externe partners: wijk- en dorpsraden, ondernemers, beleggers, corporaties, belangengroepen en inwoners.

November 2011

- Rode draad structuurvisie bespreken in de PMA.
- Presentatie rode draad structuurvisie aan medewerkers provincie Gelderland (ambtelijk).

December 2011

- Vaststellen Koersdocument (eerste proeve van de structuurvisie) door B&W.

December 2011 en januari 2012

- Scholierendebat Koersdocument.
- Internetforum bewoners en ondernemers.
- Debat met externe partners: wijk- en dorpsraden, ondernemers, beleggers, corporaties, belangengroepen en inwoners.
- 2x debat met externe deskundigen (onder andere ondernemers, corporaties en ontwikkelaars).
- Presentatie Koersdocument in Bestuurlijke Carrousel van de Regio Stedendriehoek.

Juni 2012

- Discussie Koersdocument door de PMA.

Juli 2012

- Werksessie met waterschap Vallei & Veluwe over kansenkaart structuurvisie.

BIJLAGE B: literatuurlijst

- 2020, Vier Scenario's voor de Toekomst van de Detailhandel (Hoofdbedrijfschap Detailhandel, 2007)
- A1-A50 handreiking ruimtelijke kwaliteit; de relatie tussen de stad, de snelweg en het landschap (Els Bet & Carin Jannink, 2010)
- A1-A50 schetsboek; de relatie tussen de stad, de snelweg en het landschap (Els Bet & Carin Jannink, 2010)
- Aandachtspunten demografie Apeldoorn (Rolf Tjemmes, 2010)
- Apeldoorn Duurzaam (gemeente Apeldoorn, 2001)
- Apeldoorn geeft ruimte; naar een nieuwe koers en een andere manier van werken in de ruimtelijke ontwikkeling van Apeldoorn (gemeente Apeldoorn en Van Nimwegen, 2011)
- Apeldoorn op de grens van twee eeuwen (Arno Marchand, 1999)
- Apeldoorn 2007-2015; kansen voor winkelontwikkelingen in de binnenstad en periferie (DHV, 2007)
- Arme Stad Versus Rijkere Stad Scenario (Ecorys, 2011)
- Bedrijfseconomische ontwikkelingen in de agrarische sector; bestemmingsplan Buitengebied gemeente Apeldoorn (Alterra, 2010)
- Behoeft aan nieuwe bedrijventerreinen in de Stedendriehoek; eindrapport (Etin, 2007)
- Beleidsnota hoogbouw; ruimte door hoogte (gemeente Apeldoorn, 2008)
- Betrokken Actief Apeldoorn; sociaal strategische visie 2020 (gemeente Apeldoorn, 2005)
- Bezoek aan Toeristische Attracties gelderland; een analyse van de ontwikkelingen 2006-2010 (Gelders Overijssels Bureau voor Toerisme, 2011)
- Burgerschapstijlen vanuit het perspectief van burgers (Motivaction, 2011)
- Cultuur in bedrijf; cultuurvisie Apeldoorn 2004/2014 (gemeente Apeldoorn, 2005)
- De gedeelde stad geheeld; businesscase Kanaalzone Apeldoorn (gemeente Apeldoorn, 2008)
- De groene mal van Apeldoorn (gemeente Apeldoorn, 2002)
- De prognose in perspectief; Apeldoorn (ABF Research, 2011)
- De Staat van de Ruimte 2010 (Planbureau voor de Leefomgeving, 2010)
- De toekomst van toerisme, recreatie en vrije tijd (Kenniscentrum Recreatie, 2008)
- De toekomstbestendigheid van Apeldoorn (Peter Louter, 2011)
- De Uitvoeringsagenda van New Towns (gemeenten Almere, Apeldoorn, Ede, Haarlemmermeer en Zoetermeer, 2009)
- Dorpskwaliteit in Beeld (Vereniging Hoenderloo's Belang, 2009)
- Dorpenvisie Beekbergen en Lieren (2007)
- Economische prestaties van de Stedendriehoek; een quick-scan van economische kerngebieden (Bureau Louter, 2004)
- Economische Visie Stedendriehoek; eindrapport en achtergronddocument (B&A Consulting, 2008)
- Gemeente op Maat; Apeldoorn (CBS, 2010)
- Gemeentelijke Grondbedrijven in een andere Realiteit (TU Delft, 2012)
- Gemeentelijk Grondbedrijf in Verandering (drs H.G.M. Nijland; Grondzaken in Praktijk, 2011)
- Groningen, Stad op Scherp; structuurvisie 2008-2020 (gemeente Groningen, 2009)
- Groot Apeldoorns Landschapskookboek (Harro de Jong, 2010)
- Herijking Strategisch Kader Apeldoorn; accent bevolkingsaanwas (Rolf Tjemmes, 2009)
- Het Blauwe Boek; raamwerkplan Kanaalzone (gemeente Apeldoorn, 2009)
- Industrie en Samenleving, het vizier op 2025 (Samenwerkende werkgevers verenigingen en vakbonden, 2010)
- Investeren in Gebiedsontwikkeling Nieuwe Stijl (Ministerie van Infrastructuur & Milieu, 2012)
- Jonge vlucht in Apeldoorn? (Bureau Louter, 2010)
- Kadernotitie Beheer Openbare Ruimte Apeldoorn (diensten MMO en GNL gemeente Apeldoorn, 2008)
- Kansen voor de Gelderse Regio's (Provincie Gelderland, 2010)
- Kerntakendiscussie Gemeenteraad Apeldoorn; discussiedocument Nieuwe Rolneming Gemeente (gemeente Apeldoorn, 2010).
- Klarenbeek een dorp met een hart; Dorpsvisie Klarenbeek 2015 (gemeenten Apeldoorn en Voorst, 2003)
- Klein Apeldoorns Dorpen Kookboek (gemeente Apeldoorn, 2011)
- Koersdocument kantorenleegstand Apeldoorn (gemeente Apeldoorn, concept 2011)
- Koopstromen onderzoek 2010 deelrapportage; Apeldoorn -kern Apeldoorn (I&O Research, 2010)
- Koopstromen onderzoek 2010 deelrapportage; Apeldoorn - wijkkoopstromenonderzoek (I&O Research, 2010)
- Later, Eens, Ooit; tussenrapportage (programmamateam Werk, 2011)
- Leefbaarheid in Apeldoorn; tabellenboek: de uitkomsten van het leefbaarheidsonderzoek 2011 en vergeleken met 2003, 2005, 2007 en 2009 (Concernstaf gemeente Apeldoorn, 2001)
- Loenen, een dorp om te zoenen; Structuurvisie Loenen 2020 (2009)
- Marktwerving en de rol van de overheid (prof. dr. M.J.W. van Twist, 2001)
- Masterplan Zuidbroek (gemeente Apeldoorn, 2003)
- Mid-Size Utopia; ontwerpconcept voor dynamische stedelijke regio's (Zandbelt & Van den Berg, 2011)
- Monitor Tevredenheid Vestigingsklimaat (Deloitte, 2012)

- NAW Onderzoeksdossier naar stedelijke woonmilieus (Bouwfonds, 2011)
- Nota Kampeerbeleid Apeldoorn (Grondmij/Route IV, 2010)
- Onder de bomen of Boven de bomen; discussienota hoogbouw Apeldoorn (Els Bet, 2005)
- Ontwikkelingsvisie Kanaalzone Noordoost (gemeente Apeldoorn, 2010)
- Oosterhuizen een kern met pit; Dorpsvisie 2007-2015 (Dorpsraad Oosterhuizen, 2007)
- Organisatie van Prestaties (prof. dr. Willem Korthals Altes, drs. Saskia Nieuwenhuizen, drs. ing. Mimi Stevens, ir. Nico Harkes, 2004)
- Perifere en grootschalige detailhandel Apeldoorn; deel 2: versterking van de totale Apeldoornse detailhandelsstructuur (BRO, 2008)
- Perifere en grootschalige detailhandel; herijking van beleid (gemeente Apeldoorn, 2010)
- Programmaplan imagoversterking Veluwe 2007/2009 (provincie Gelderland, 2007)
- Raamnota Apeldoorn; raamwerken voor stedelijke kwaliteit (gemeente Apeldoorn, 1998)
- Regieplan Binnenstad; structuurvisie voor de binnenstad van Apeldoorn (gemeente Apeldoorn, 2010)
- Regionaal Programma Bedrijventerreinen Regio Stedendriehoek (regio Stedendriehoek en de provincies Gelderland en Overijssel, 2011)
- Regionale Structuurvisie De Voorlanden Stedendriehoek 2030; visie op het niet-bundelingsgebied (regio Stedendriehoek en bureau Nieuwe Gracht, 2009)
- Regionale Structuurvisie Stedendriehoek 2030; visie op het bundelingsgebied (regio Stedendriehoek, Vista en Nieuwe Gracht, 2007)
- Routekaart Apeldoorn Energieneutraal 2020; op weg naar een duurzamer Apeldoorn (gemeente Apeldoorn, 2010)
- Ruimtelijk-economische analyse MONT-regio (Bureau Louter, 2006)
- Ruimtelijke Ontwikkelingsvisie Apeldoorn 2020; structuurplan stedelijk gebied (gemeente Apeldoorn, 2002)
- Samen voor de Buurt; advies over fase 2 van de Apeldoornse aanpak (2011)
- Smarter Cities zijn de Toekomst van Nederland (Binnenlands Bestuur, 2011)
- Stad & Land in Apeldoorn; startnotitie herijking Strategisch Kader (gemeente Apeldoorn, 2009)
- Stadsfoto Apeldoorn (Atlas voor gemeenten, 2010)
- Strategische Economische Beleidsvisie Apeldoorn 2000-2020 (gemeente Apeldoorn, 2000)
- Strategisch Kader 2010-2020; Aangescherpte koers voor de toekomst (gemeente Apeldoorn, 2009)
- Structuurschets Kanaalzone Apeldoorn (gemeente Apeldoorn, 2005)
- Structuurplan Landelijk Gebied Apeldoorn (gemeente Apeldoorn, 1998)
- The Netherlands of 2040 (Centraal Planbureau, 2010)
- Toekomstvisie twee-eenheid Wenum Wiesel (2009)
- Toelichting op de presentatie voor Apeldoorns Perspectief (Peter Louter, 2011)
- Trendrapport Toerisme & Recreatie Veluwe (Gelders Overijssels Bureau voor Toerisme, 2006)
- Trendrapport Vrijtijdssector Veluwe 2010; cijfers en trends (Gelders Overijssels Bureau voor Toerisme (2011)
- Twee Handen Vol Trends (Natuurplanbureau, 2002)
- Uddel, een dorp met toekomst; structuurvisie Uddel (2010)
- Uitkomsten vragenlijsten kernwaarden (LAGroup Leisure & Arts Consulting, 2009)
- Van 't Loe tot La Tour; verhalen over zeshonderd jaar bouwen in Apeldoorn (Wim H. Nijhof, 2003)
- Vergelijkende Duurzaamheidsbeoordeling van de 25 grootste Setden van Nederland (Teleos, 2011)
- Verkeersvisie 2010-2020 (gemeente Apeldoorn, 2009)
- Waar de stallen verdwijnen: Oude erven, nieuwe functies; Beleidskader functieverandering van vrijkomende agrarische gebouwen (regio Stedendriehoek, 2008)
- Welkom in Apeldoorn; contourennota hotelontwikkeling Apeldoorn 2005-2010 (gemeente Apeldoorn, 2006)
- Welvaart en Leefomgeving, vier scenario's voor Nederland in 2030 (CPB en Planbureau voor de Leefomgeving, 2009)
- Werken aan water; Apeldoorns waterplan 2005-2015 (waterschap Veluwe, gemeente Apeldoorn, 2005)
- Wijkvoorzieningscan, bijlagenboek (BMC, 2012)
- Woonatlas Apeldoorn 2005 (gemeente Apeldoorn, 2005)
- Woningbouwprogramma 2011; resultaat woningbouw 2010 en prognose 2011; gemeente Apeldoorn, 2010
- Website Apeldoorn in Cijfers (gemeente Apeldoorn, 2011)
- Wikipedia pagina Apeldoorn
- www.historischeverenigingfelua.nl
- Zuidwestpoort Apeldoorn; stedenbouwkundige uitgangspunten en randvoorwaarden (gemeente Apeldoorn, 2001)
- Zuidwestpoort Apeldoorn; ontwikkelingsvisie deelgebied Zuid (gemeente Apeldoorn, november 2002)
- Zonder trends vaart niemand wel (Izare, Grass Roots Inclusion, 2011)

© foto's in deze structuurvisie onder andere: Bing.com, Imre Csany, gemeente Apeldoorn, google streetview, bureau Nieuwe Gracht

